

**Çek Cumhuriyeti Hükümet Sistemi Üzerine Bir İnceleme^(*)***A Study on the Government System of the Czech Republic***Hatice Derya ORMANOĞLU DURANLIOĞLU**

Doktor Öğretim Üyesi

Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Anayasa Hukuku Anabilim Dalı

Anahtar KelimelerHükümet Sistemleri,
Yarı-Başkanlık
Sistemi,
Çek Cumhuriyeti,
Doğu Bloku,
Kadife Devrimi.**Öz**

Çek Cumhuriyeti'nde 2012 yılında gerçekleştirilen anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmeye başlanmıştır. Bu çalışmada, söz konusu anayasa değişikliği sonrası ortaya çıkan hükümet sistemindeki dönüşüm analiz edilerek Çek Cumhuriyeti hükümet sistemi tarihsel ve anayasal bağlamda incelenmiştir. 1993 yılında, Çekoslovakya'nın barışçıl bir biçimde dağılmasından sonra Çek Cumhuriyeti kurulmuş ve hükümet sistemi olarak da parlamenter hükümet sistemi benimsenmiştir. Ancak, cumhurbaşkanını halkın seçmesi ile birlikte ülkenin hükümet sisteminde önemli bir kırılma yaşanmıştır. Bu değişiklik, cumhurbaşkanının anayasal yetkilerine dokunmamış olsa da halk tarafından seçilmesiyle birlikte doğrudan meşruiyete sahip olan cumhurbaşkanı fiilen daha güçlü ve etkin bir siyasi aktör haline gelmiştir. Çalışmada, anayasal organların yetki dağılımı ve uygulamada yaşanan örnekler çerçevesinde yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

KeywordsGovernmental
Systems,
Semi-Presidential
System,
Czech Republic,
Eastern Bloch,
Velvet Revolution.**Abstract**

With the constitutional amendment made in 2012 in the Czech Republic, the President began to be elected by the people. In this study, the transformation in the government system that emerged after the constitutional amendment was analyzed, and the government system of the Czech Republic was examined in a historical and constitutional context. In 1993, after the peaceful dissolution of Czechoslovakia, the Czech Republic was established, and the parliamentary system of government was adopted. However, with the election of the president by the public, there was a significant break in the country's government system. Although this change did not touch the constitutional powers of the president, the president, who had direct legitimacy by being elected by the people, became a more powerful and effective political actor. In the study, the relations between the legislative and executive bodies were examined within the framework of the distribution of powers of the constitutional bodies and the examples experienced in practice.

(*) Araştırma Makalesi.
Hakem denetiminden geçmiştir.

Gönderim Tarihi: 17.05.2025, Kabul Tarihi: 10.07.2025.



GİRİŞ

Yasama erki ile yürütme erki arasındaki ilişkiler hükümet sistemlerini ortaya çıkarmaktadır. Kuvvetler birliği sistemleri bir yana bırakıldığında kuvvetler ayrılığı sistemleri temelde kuvvetlerin sert ayrılığı (başkanlık sistemi) ve kuvvetlerin yumuşak ayrılığı (parlamentar sistem) olarak ikiye ayrılır. Başkanlık sistemi ve parlamentar hükümet sisteminin yanında her iki hükümet sisteminden de bazı özellikler taşıyan yarı başkanlık sistemi de kuvvetler ayrılığına dayanan demokratik hükümet sistemleri arasında yer almaktadır. Bu çalışmada, 1993 yılında Çekoslovakya'nın ikiye ayrılması sonucunda kurulan Çek Cumhuriyeti'nin hükümet sistemi ele alınacaktır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1918 yılında Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Çekoslovakya kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Çekoslovakya Alman işgaline maruz kalmış ve 1989 yılına kadar ise Doğu Bloku içinde yer almıştır. 1989 yılında Kadife Devrimi olarak adlandırılan barışçıl bir hareket sonucunda komünist yönetime son verilmiştir. 1992 yılının sonuna gelindiğinde ise Çek Cumhuriyeti ve Slovakya resmen ayrılmıştır. 1 Ocak 1993 tarihi itibarıyla Çek Cumhuriyeti bağımsız bir devlet olmuştur.

2012 yılında gerçekleştirilen anayasa değişikliğine kadar Çek Cumhuriyeti, iki kanatlı bir meclisten oluşan parlamentoya, yürütme organının yasamanın içinden çıktığı ve yasama organına karşı sorumlu olduğu bir hükümet sistemine ve meclis tarafından seçilen bir cumhurbaşkanına sahip olmuştur. Bu özellikleri itibarıyla Çek Cumhuriyeti hükümet sistemi 2012 yılına kadar parlamentar hükümet sisteminin saf bir örneğini oluşturmaktadır. Ancak 2012 yılında gerçekleştirilen anayasa değişikliğine kadar parlamentar hükümet sisteminin saf hali ile yönetilen Çek Cumhuriyeti'nde devlet başkanının halk tarafından seçilir hale gelmesiyle parlamentar hükümet sisteminden kopuş yaşanmıştır. İki başlı yürütme organına sahip olan ülkede, bir tarafta başbakan başkanlığındaki bakanlar kurulu, diğer tarafta ise halk tarafından seçilen cumhurbaşkanı yer almaktadır. Her ne kadar cumhurbaşkanının anayasal yetkilerinde bir değişiklik yapılmamış olsa da bu yeni yapı hükümet sisteminde bir farklılaşma oluşturmuştur. Bu çalışmanın amacı, 2012 yılında devlet başkanının halk tarafından seçilmesiyle birlikte, devlet başkanının sahip olduğu anayasal yetkiler ele alınarak parlamentar sistemin saf halinden uzaklaşan Çek Cumhuriyeti hükümet sistemini nitelendirmektir. Bu doğrultuda, çalışmada, Çek Cumhuriyeti'nin tarihine yer verildikten sonra anayasal organlar ele alınacaktır. Hükümet sisteminin belirlenmesi bakımından yargı erki ele alınmaksızın, çift meclisli bir görünüm arz eden yasama organına ve halk tarafından seçilen cumhurbaşkanı ile başbakan başkanlığındaki bakanlar kuruluna değinilecektir.

I. ÜLKENİN TARİHİ

Bugünkü Çek Cumhuriyeti'nin¹ kökenini oluşturan Çekoslovakya, Batı² Avrupa'daki pek çok ulus devlet ile kıyaslandığında oldukça geç kurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla ortaya çıkan Çekoslovakya 1992 yılında Doğu Bloku'nun çöküşüne kadar varlığını sürdürmüştür. Bu süreçte, 1938 yılında Alman işgaline maruz kalmış ve bu işgal 1945 yılına kadar devam etmiştir. 1938-1945 yılları arasında Çekoslovak devleti, farklı tarihsel kimliğe sahip iki bölgeden, Çek Cumhuriyeti ve Slovak Cumhuriyeti'nden oluşmaktaydı³. Demokratik Çekoslovakya Cumhuriyeti 1945'te kısa süreliğine yeniden kurulmuştur. Alman kökenlilerin sınır dışı

¹ Çek hükümetinin 2 Mayıs 2016'da aldığı 403 numaralı kararı ile resmi yazışmalarda Çek Cumhuriyeti ifadesi kullanılmakla birlikte ülkenin isminin kısa formu olan "Çekya" ifadesi BM veri tabanlarına eklenmiştir. https://mzv.gov.cz/jnp/en/foreign_relations/public_diplomacy/czechia_vs_czech_republic/index.html. ET: 16.12.2024).

² Batıda anayasacılık hareketleri 18. yüzyılda başlamıştır, Rusya'da da anayasacılık hareketlerinin ortaya çıkmasının arkasında Batıdakine benzer sebepler yer alsa da 1917'de gerçekleşen Ekim Devrimi Rus ve Avrupa siyasi kültürleri arasında keskin bir ayrımı ortaya koymaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Doğu Avrupa'da halk demokrasileri kurulmuş ve böylece Batı ve Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki benzerlikler de sonlanmıştır. GÖNENÇ, Levent: *Prospects for Constitutionalism in Post-Communist Countries*, Kluwer Law International, The Hague, 2002, s. 36.

³ BRUSIS, Martin: "Czechoslovakia: State Formation and Administrative-Territorial Organization", (Ed.) FLORA, Peter / KRAUS, Franz / WALTON, Rick / CARAMANİ, Daniele / MARTI-HENNEBERG, Jordi / SCHWEIKART, Jürgen: *European Regions: The Territorial Structure of Europe since 1870-2000*, Palgrave Macmillan, London, 2016, s. 1.

edilmesinden sonra Komünist Parti güç kazanmış ve 1948 yılında yönetim komünistlerin eline geçmiştir. 1989 yılına kadar da Çekoslovakya, Doğu Bloku'nun bir parçası olmuştur⁴.

Çekoslovakya 1955 yılında Varşova Paktı'nı imzalayan ülkeler arasında yer almıştır. Dostluk, İş Birliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması anlamına gelen Varşova Paktı, Doğu Bloku'nun ortak savunma örgütüdür. Antlaşma, 14 Mayıs 1955 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile Avrupa'daki Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Demokratik Almanya Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Romanya'dan oluşan yedi sosyalist devlet arasında imzalanmıştır⁵. Ancak her ne kadar Paktın dostluk ve iş birliği çerçevesinde kurulduğu söylense de askeri yönü ön plana çıkan bir antlaşma olduğu ortadadır ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1949 yılında oluşturulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) karşı savunma amacıyla oluşturulmuştur⁶.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının ardından yeni dünya düzeni oluşturulmaya çalışılmış ve bu süreçte doğu ile batı arasında güç savaşları sahnelenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) önderliğinde Batı Bloku, SSCB önderliğinde ise Doğu Bloku oluşmuştur. 1945 yılından 1991'de Doğu SSCB'nin çöküşüne kadar geçen ve "Soğuk Savaş Dönemi" olarak adlandırılan dönemde her ne kadar sıcak çatışmalar yaşanmasa da NATO üyeleri ile Varşova Paktı etrafında toplanan üyeler arasında siyasi, askeri ve ekonomik açıdan oldukça gergin bir dönem yaşanmıştır⁷. Bu dönemde dünyanın üçe bölündüğünü söylemek mümkündür. Bu bölünmede, birinci grubu ABD liderliğinde varlıklı ve demokratik toplumlar, ikinci grubu Varşova Paktına üye olsun ya da olmasın SSCB liderliğinde Batıya göre daha yoksul ve komünist toplumlar oluşturmaktadır. Üçüncü grup ise yoksul, istikrarsız, bağımsızlığına henüz kavuşmuş ve tarafsız olduğu iddiasında bulunan ülkelere oluşmaktadır⁸.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Varşova Paktı ile birlikte demokratikleşmeye yatkın olan Çekoslovakya, Polonya, Macaristan ve Doğu Almanya gibi ülkelerin demokratikleşmesi, Sovyet müdahalesi nedeniyle mümkün olmamıştır⁹. Ancak 1960'ların başına gelindiğinde, Doğu Bloku'ndan çatlak sesler gelmeye başlamıştır. Bu arada, Doğu Avrupa'da, Doğu Almanya ve Macaristan'da, çeşitli direnişler meydana gelmiş ancak SSCB'nin kuvvet kullanmasıyla ayaklanmalar bastırılmıştır. Varşova Paktı için en önemli tehlike 1968 yılında ortaya çıkmıştır. 1968'de "Prag Baharı" olarak adlandırılan Çekoslovakya'daki liberalleşme çabasının neticesinde Varşova Paktı, ülkeyi işgal etmiştir¹⁰. Bu dönemde herhangi bir sosyalist ülkede kapitalizmin hâkim olmasına yönelik bir gelişme yaşanırsa, SSCB'nin o ülkeye müdahalede bulunmasına imkân veren "Breznev Doktrini" uygulanmıştır¹¹.

1967 yılının Aralık ayında, çok da önemli değilmiş gibi görünen bir tartışma yaşanmıştır. Bu tartışmanın konusu, devlet başkanı ve aynı zamanda Komünist Partisi genel sekreteri olan Antonin Novotny'nin aynı anda her iki makamın sahibi olup olamayacağıdır. 1968 Ocak ayına gelindiğinde, parti genel sekreterlik görevine Alexander Dubçek seçilmiştir¹².

⁴ DRYZEK, John S. / HOLMES, Leslie T.: *Post Communist Democratization Political Discourses Across Thirteen Countries*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s. 240-241.

⁵ EMBEL, Ersin: "Varşova Paktı", *Güvenlik Yazıları Serisi*, 2019, No 9 s.1-8.

⁶ PAZARCI, Hüseyin: *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005, s. 64.

⁷ YILMAZ, Hakan: "Soğuk Savaş Dönemi'nde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Yayılmacılık Politikası: Afganistan Örneği", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2023, Cilt 13, Sayı 3, s. 3299-3301.

⁸ HUNTINGTON, Samuel: *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, (Çev.) TURHAN, Mehmet / SOYDEMİR, Y. Z. Cem, Okuyan Us Yayınları, İstanbul, 2004, s. 24.

⁹ HUNTINGTON, Samuel: *Üçüncü Dalga Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*, (Çev.) ÖZBUDUN, Ergun, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 82.

¹⁰ BEST, Antony / MAIOLO, Joseph A. / SCHULZE, Kristen E.: *Uluslararası Siyasi Tarih 20. Yüzyıl*, (Çev.) BELGE, Taciser Ulaş / KURT, Emel, Yayın Odası, İstanbul, 2008, s. 267-268.

¹¹ BEST, s. 3310-3311.

¹² ÇEKOSLOVAKYA BİLİMLER AKADEMİSİ TARİH KURUMU: *Kara Kitap Çekoslovakya*, (Çev.) ÖZBAKIR, Erdoğan: İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s. 204; bu dönemde Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Aralık ve Ocak ayı toplantıları oldukça hareketli geçmiştir. Bu toplantılar sonrasında Novotny her ne kadar devlet başkanlığı makamını kaybetmese de genel sekreterlik görevini kaybetmiştir. Dubçek'in genel sekreterlik görevine getirilmesinde ise yasa dışı işlerle adının anılmamasından dolayı saygınlığa sahip olması

1968 yılının Nisan ayında yayınlanan Dubçek'in "Eylem Programı"ndan sonra tepkiler çığ gibi büyümeye başlamış ve ülkesinde Sovyet askeri bulunmayan tek Pakt üyesi olma özelliğini koruyan Çekoslovakya'ya Sovyet askeri girmiştir. Temmuz ayının ortalarında ise Pakt üyesi ülkeler, Dubçek'in bağlılığından duydukları tereddüdü bildirmişlerdir¹³.

1968'de Dubçek'in başını çektiği iktidar, siyasal bir liberalleşmeyi başlatmış ancak "Prag Baharı" olarak adlandırılan dönem, 20 Ağustos 1968 tarihinde SSCB ve Varşova Paktı müttefiklerinin işgali ile sona ermiştir¹⁴. Ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarına cevap veren, Çekoslovakya'nın toplumsal yapısına da uyum sağlayacak bir sosyalizm düşüncesini ifade eden¹⁵, basına sansürün kalkması gibi pek çok nedenle "Prag Baharı" olarak adlandırılan dönem¹⁶ sonrasında basın üzerindeki kontrol yeniden oluşturulmuş, anti-sosyalist kişilere karşı birtakım tedbirler alınmış ve 1969 yılında Dubçek'in görevine son verilmiştir. 1968 yılında açıklanan "Eylem Programı"ndaki reformların ortadan kaldırılması anlamına gelen normalleşme sürecini başlatan kişi ise Komünist Parti genel sekreteri Gustav Husak olmuştur¹⁷. Normalleşme adı verilen bu dönemde, hükümete yönelik memnuniyetsizlik içeren söylemlerin yazılmasına, özel sohbetlerde bile memnuniyetsizliğin dile getirilmesine izin verilmemiştir. Yazarların, oyuncuların ve müzisyenlerin sanatsal ifade özgürlüklerine yönelik tedbirler alınmıştır¹⁸. Yaşanan bu olaylara tepki göstermek amacıyla Vaclav Havel liderliğinde bazı sanatçılar ve entelektüeller tarafından Çekoslovak hükümetinin insan hakları ihlallerine karşı, adını yayımlandığı yıldan alan "77 Bildirgesi" isimli bir bildiri hazırlanmıştır. Söz konusu bildiri, oldukça kısıtlı bir katılımcı tarafından imzalanmışsa da hükümetin baskılarına maruz kalan bu imzacılar ün kazanmışlardır¹⁹.

Çekoslovakya'da komünist rejim boyunca çeşitli reform girişimleri yaşanmıştır. 1987 yılında Çekoslovak Komünist Partisi Genel Sekreterliği görevine, Gustav Husak yerine Milos Jakes getirilmiştir. Jakes, Husak tarafından başlatılan sınırlı reform programını takip edeceğini söylemesine rağmen, bu dönemde Çekoslovakya'da önemli bir değişiklik meydana gelmemiş, sadece Roma Katolik Kilisesi ve muhalifler üzerindeki baskı artarak devam etmiştir. En fazla öne çıkan muhalif grup ise "77 Bildirgesi" grubu olmuştur²⁰. Bu dönemde, 77 Bildirgesinin lideri olan oyun yazarı Vaclav Havel tutuklanarak dokuz ay cezaevinde kalmış, 1989 Devrimi'nde ise "Vatandaş Forumu" lideri olmuştur. Çekoslovakya'da "Polonya Dayanışma Hareketi" gibi kitlesel bir hareket yaşanmamıştır²¹. 1989 yılının sonuna gelindiğinde, sivil toplum daha aktif hale gelmiştir. Mayıs, Ağustos ve Ekim aylarında hükümet karşıtı protestolarda artış yaşanmıştır. 17 Kasım 1989'da ise Prag'da, çoğunluğu öğrencilerden oluşan elli bin kişinin katıldığı son yirmi yılın en büyük protestosu düzenlenmiştir. Güvenlik güçlerinin protestoculara müdahalesi, Çekoslovakya'nın geçiş sürecinde ilk ve son güç kullanımı olmasına rağmen Kadife Devrim'in fitilini ateşlemeye yetmiştir. 24 Kasım 1989 tarihinde Milos Jakes ve tüm Komünist Parti yönetimi istifa etmiştir²².

yatmaktadır. Novotny'nin sahip olduğu makamlardan birini kaybetmesi halk tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu gelişmeyle halkın siyasi hayata olan ilgisinde de artış yaşanmıştır. BLOOMFIELD, Jon: "Prag Baharı' Bir Yeniden Değerlendirme", (Çev.) YÜCEL, Can: *Birikim*, 1978, Sayı 42/43/44, s. 99.

¹³ Çekoslovakya Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, s. 205-206.

¹⁴ Çekoslovakya Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, s. 206-207.

¹⁵ GRAUDY, Roger: *Prag 1968 Doğmayan Hürriyet*, (Çev.) BALTA, Adil: E Yayınları, İstanbul, 1968, s. 19-20.

¹⁶ Demokrasiye yönelme hareketi olarak da ifade edilen bu dönemde üç yönde gelişim yaşanmıştır; bunlar partinin demokratik yolda ilerlemesi, partinin yönetici kısmında yeni bir eğilimin kabul edilmesi, devlet içinde sosyalist demokrasidir. GRAUDY, s. 19.

¹⁷ USLU, Ateş: "Prag Darbesi'nden Prag Baharı'na: Çekoslovakya'nın 20 Yılı", *Devrimci Marksizm*, 2008, Sayı 6-7, s. 174.

¹⁸ Bu dönemde "Plastic People of the Universe", "Evrenin Plastik İnsanlar" isimli rock grubuna yönelik 1977 yılında gerçekleştirilen örgütlü olarak huzuru bozmak suçundan verilen mahkûmiyet ve bazı fiiller protestoların fitilini ateşlemiştir. TKACH, Peter: *The Velvet Revolution: A Case Study in Strategic Nonviolence*, 2014, s. 3 (<http://commons.lib.jmu.edu/madrush/2014/RecentGlobal/1>, ET: 15.01.2025).

¹⁹ DRYZEK, John S. / HOLMES, Leslie T.: *Post Communist Democratization Political Discourses Across Thirteen Countries*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s. 241.

²⁰ GÖNENÇ, s. 138.

²¹ TKACH, s. 4.

²² GÖNENÇ, s. 138-139.

Aralık 1989'a gelindiğinde komünist rejime yönelik Sovyet desteğinin çekildiği anlaşıldığında, Prag ve başka yerlerdeki rejime yönelik gösterilerle iktidarın Vatandaş Forumu'na devredilmesi için ikna çabaları olmuştur²³. Komünist yönetim sona ererken, 77 Bildirgesi'nin ittifakı olan Vatandaş Forumu ve Vatandaş Forumu'nun Slovak muadili "Şiddete Karşı Halk" güçlenmiş ve komünist yönetim kınanmıştır. Ardından başbakan istifa etmiş ve komünist olmayanlardan oluşan geçici hükümet kurulmuştur²⁴. Daha sonra Gustav Husak'ın Cumhurbaşkanlığından istifası üzerine Vatandaş Forumu'nun lideri Vaclav Havel önce Çekoslovakya'nın sonra da Çekya'nın Cumhurbaşkanı olmuştur. "Kadife Devrimi" olarak adlandırılan bu dönemde en çok önem verilen konu iktidar olmuştur. Anayasal konulara değinilmemiş ve komünist dönemin anayasası yürürlükte kalmaya devam etmiştir. Anayasa'nın yürürlükte kalması "Kadife Boşanma" döneminde oldukça önem arz etmiştir. Zira Anayasa, Çek ve Slovak başbakanlarının karşılıklı veto yetkisini içermektedir²⁵.

Federal Parlamento tarafından 1992'nin sonlarında yasal hale gelen "Kadife Boşanma"nın 1989 Devrimi kadar barışçıl olmasının sebebi, kısmen net bir etnik ayrım çizgisi ve tartışmalı bir bölgenin olmamasıdır. Federal Parlamentodaki iki taraf, devlet varlıklarının paylaşımı konusunda basit bir 2:1 formülü üzerinde anlaşmıştır. Cumhurbaşkanı Vaclav Havel'in karşı çıkmasına rağmen bu boşanma hem Çek başbakanı Klaus'un hem de Slovak başbakanı Meciar'ın işine gelmiştir. Çünkü bu sayede karşılıklı veto yetkileri kalkmıştır. Klaus ve Meciar hakkında bilgi vermek gerekirse, Klaus hızlı özelleştirme ve piyasalaştırma konusunda gönüllü bir piyasa liberalidir. Meciar ise anayasal politikalara bağlılığı tartışmalı olan ve özelleştirme konusunda yavaş hareket etmek isteyen bir popülist ve milliyetçidir²⁶.

"Kadife Boşanma" bazen apolitik bir başarısızlık olarak nitelendirilse de Çekya açısından ekonomik ve siyasi dönüşümün başlangıcı olmuştur. Devlet, küçük bir azınlıkla homojen bir yapıya sahipti. Prag Baharı, 77 Bildirgesi ve Vatandaş Forumu Slovak topraklarına nazaran Çekya ile daha yakından ilgiliydi. Çek toprakları aynı zamanda Slovakya'dan daha yüksek bir ekonomik gelişmişlik seviyesine sahipti ve daha erken sanayileşerek komünist dönemden kalma ağır sanayiye daha az önem vermişti. Bazı gözlemciler göre Orta ve Doğu Avrupa boyunca uzanan, etnik milliyetçiliğe, popülizme ve otoriterliğe mahkûm olan Slovakya, çizginin karşı tarafında yer almaktaydı²⁷.

1989 yılında Doğu Bloku'nun yıkılmasından sonra tüm Doğu Bloku ülkelerinde olduğu gibi Çekoslovakya'da da bir demokratikleşme ve anayasa yapım süreci başlamıştır. Doğu Bloku ülkelerindeki geçiş süreci, Batı demokrasilerindeki gibi zamanla olmayıp hızlı bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte Komünist yönetimin doktrinlerinin reddi ile birlikte ekonomik, hukuki ve toplumun özgürleşmesi yönünde adımlar atılmıştır²⁸.

Çekoslovakya Anayasası 16 Aralık 1992 tarihinde kayda değer bir uzlaşıyla kabul edilmiş ve ülkenin siyasal sistemi açısından da sağlam bir temel olarak geniş çapta kabul görmüştür. Anayasa'nın kabulünden önceki tartışmalarda, Çekoslovak Federasyonu'nun özellikle son üç yılı iki açıdan ele alınmıştır. İlk olarak, Anayasa, Komünist Çekoslovak Federasyonu'nun kurumsal yapısı içinde hazırlanmış ve üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Çek Ulusal Konseyi, Temel Haklar ve Özgürlükler Şartı gibi kurumlardan bazıları yeni Anayasa'ya dahil edilmiştir. Artık gereksiz hale gelen Federal Meclis gibi kurumlar, doğrudan yeni Anayasa'nın şeklini etkilemiştir²⁹. İkincisi, Anayasa'yı hazırlayanlar için, federasyon konusun-

²³ DRYZEK / HOLMES, s. 241.

²⁴ GÖNENÇ, s. 139.

²⁵ DRYZEK / HOLMES, s. 241.

²⁶ DRYZEK / HOLMES, s. 241.

²⁷ DRYZEK / HOLMES, s. 242.

²⁸ TUNÇ, Hasan / TÜRKÖĞLU, Kamile: "Doğu Bloku'nun Yıkılması Sonrasında (Post-Komünist) Devletlerde Anayasa Yapım Yöntemleri", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2007, Cilt 11, Sayı 1-2, s. 1135.

²⁹ KOPECKY, Petr: "The Czech Republic: From the Burden of the Old Federal Constitution to the Constitutional Horse Trading among Political Parties", (Ed.) ZIELONKA, Jan: *Democratic Consolidation in Eastern Europe, Volume 1 Institutional Engineering*, Oxford University Press, New York, 2001, (Political Parties), s. 319.

da yeni bir Anayasa üzerinde üç yıl süren pazarlıkları unutmak zor olmuştur. Örneğin, Anayasa'daki kuvvetler ayrılığı tartışmaları, cumhurbaşkanının federasyonun son zamanlardaki deneyimlerinden etkilendiği. Kısaca, Anayasa'yı yapanların özgürlüğü geçmiş tarafından sınırlandırılmıştır³⁰.

II. ANAYASAL ORGANLAR

A. Yasama Organı

Günümüzde modern demokrasilerin parlamentolardan ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Parlamentolar³¹, toplumdaki çeşitli kurumların etkileşimi için bir platform sağlar ve böylece siyasi partiler, çıkar grupları ve toplumsal hareketler arasında bir bağ kurar. Daha da önemlisi parlamentolar, yürütme, yargı ve devlet kurumları gibi diğer demokratik kurumlarla toplumu ilişkilendirirler. Temsil kavramının yapı taşı olan parlamentoların birçok işlevi bulunmaktadır. Bu işlevlerinden en önemlisi ise kanun yapmaktır. Bu işlevinin yanında parlamentoların, hükümetleri denetleme işlevi ile siyasetçilerin eğitildiği ve sosyalleştiği bir yer olma işlevi de bulunmaktadır³².

Doğu Bloku ülkelerindeki parlamentoların bir dönem adeta onay makamı gibi hareket ettikleri görülmektedir. Hiçbir Doğu Bloku komünist rejimi kendi parlamentosundan vazgeçmese de parlamentonun Komünist Parti aygıtına olan yüksek bağlılığı sebebiyle parlamentolar, 1980'lere kadar yani komünist yönetimlerin toplum üzerindeki hakimiyetlerini kaybettiği ana kadar yasama ve hükümeti denetleme fonksiyonlarını asgari düzeyde kullanmışlardır³³. Ancak, 1990'larda yaşanan demokratikleşme dalgaları sonrasında parlamentolar, bir anda ülkedeki kilit siyasi organlardan biri haline dönüşmüşlerdir. Parlamentoların bu kadar önemli bir role sahip olmasının iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, demokratik anayasaları yapma ve onaylama görevinin verilmiş olmasıdır. İkincisi ise parlamentolar, demokrasiye geçiş sürecinin başından itibaren güçlü yetkilerle donatılmıştı, çünkü önceki komünist anayasalar kâğıt üzerinde de olsa parlamentoları güçlü bir konuma getirmiş ve bu anayasalar komünizm sonrası dönemde yeni parlamentoların işlemeye başladığı oyunun kurallarının belirleyicisi olmuşlardır³⁴.

Anayasalar farklı sebeplerle çift meclis sistemini benimseyebilmektedirler. Çift meclis, federal bir devlet söz konusu olduğunda anayasal bir zorunluluk olarak karşımıza çıkarken, kimi ülkeler tarihsel nedenlerle çift meclis sistemine yer vermektedirler. Bazı ülkeler ise federal devlet yapısı gibi bir zorunluluk bulunmamasına rağmen kontrol ve denge aracı olarak Anayasa koyucunun iradesi doğrultusunda çift meclisli bir yapıyı tercih etmektedirler³⁵.

Çek Cumhuriyeti'nin 1993 yılında kabul edilen ve 2012 yılında değişikliğe uğramış olan Anayasası'na göre, Çek Cumhuriyeti iki meclisli bir yapıya sahiptir. Çek Cumhuriyeti Anayasası'nın 15. maddesinin yer aldığı "Yasama Yetkisi" başlıklı ikinci bölümünde yasama organı düzenlenmiştir. Anayasa'nın 15. maddesi, Çek Cumhuriyeti yasama organının iki meclisten oluştuğunu hüküm altına almıştır. Tem-

³⁰ KOPECKY, *Political Parties*, s. 319.

³¹ Demokrasilerde yapılması gereken en önemli tercihler arasında seçim sistemi tercihi, özellikle nispi temsil sistemine karşı çoğunlukçu seçim yöntemleri ve yasama ile yürütme arasındaki ilişki tercihi özellikle de başkanlık sistemine karşı parlamenter hükümet sistemi tercihi yer almaktadır. Siyaset bilimciler hangi alternatifin daha iyi olduğu konusunda fikir birliği içinde olmasa da bu noktada yapılan tercihlerin demokratik siyasi sistemin ne kadar iyi işlediği üzerinde kapsamlı etkileri olacağı konusunda uzlaşmaktadırlar. LIJPHART, Arend: "Democratization and Constitutional Choices in Czechoslovakia, Hungary, and Poland, 1989-1991", *Journal of Theoretical Politics*, 1992, Cilt 4, Sayı 2, s. 208-209.

³² KOPECKY, Petr: "Parliaments in Central and Eastern Europe: Changing Legislative Institutions", *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 2005, Cilt 41, Sayı 2, (Legislative Institutions), s. 361-362.

³³ KOPECKY, *Legislative Institutions*, s. 362.

³⁴ KOPECKY, *Legislative Institutions*, s. 362.

³⁵ ARSEL, İlhan: "Çift Meclis Sisteminin Memleketimizde Tatbiki Hususunda Kimi Düşünceler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1954, Cilt 11, Sayı 3, s. 81. Çift meclis sisteminin federal devlet yapısından kaynaklanan bir zorunluluk olarak ortaya çıktığı ülkelere en önemli örnek Amerika Birleşik Devletleri'dir. Tarihsel nedenlerle çift meclis sisteminin en önemli örneği ise İngiltere'dir. Anayasa koyucunun tercihi olarak çift meclis sisteminin iki örneği ise Osmanlı Devleti döneminde 1876 Kanun-ı Esasi'nin kabulü ile ve 1961 Anayasası döneminde yaşanmıştır.

silciler Meclisi ve Senato, yasama organının iki kanadıdır³⁶. 1993 Çek Anayasası'na göre, yasama organı her ne kadar çift meclisten oluşsa da Senato'nun kurulması 1996 yılını bulmuştur. Senato'nun bu tarihe kadar kurulamamasının sebepleri arasında, üst meclisin yetkileri konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve üniter bir devlette çift meclisin gerekliliği konusundaki tartışmalar yer almaktadır. Ancak, bütün bu tartışmalara rağmen çift meclisli bir yasama organının tercih edilmesinin temelinde Birinci Cumhuriyet geleneği ve Çekoslovakya'nın kurumsal mirasının yaşatılması düşüncesi yer almaktadır³⁷.

Çek Cumhuriyeti'nde Meclis'in her bir kanadı Anayasa, kanunlar ve kendi iç işleyişini düzenlediği içtüzük çerçevesinde yönetilir. Meclis'in her bir kanadı, kendi komite ve komisyonlarını kurar, başkan ve başkan yardımcılarını seçer. Ayrıca üyeler tarafından gruplar oluşturulabilir. Genel kurul oturumları her iki meclisin de çalışmalarının bel kemiğini oluşturmaktadır³⁸.

1. Çift Meclisli Yapı: Temsilciler Meclisi ve Senato

1993 yılı öncesine bakıldığında, Çeklerin uzun bir parlamento tarihi olduğu görülmektedir. Şu anki parlamentolarından önce Bohemya, Moravya ve Silezya Eyalet Meclisleri, Avusturya İmparatorluk Meclisi, 1918'de bağımsız Çekoslovak Devleti'nin kurulmasından itibaren Çekoslovak Ulusal Meclisleri ve sosyalizm döneminde ise Çek Ulusal Konseyi şeklinde parlamentoları bulunmaktaydı. Bugünkü Temsilciler Meclisi, Çek Ulusal Konseyi'nin adının değiştirilmesiyle oluşmuştur³⁹. Çek Cumhuriyeti parlamentosu 1 Ocak 1993 yılında kurulmuştur. Daha önce Çek Ulusal Konseyi olarak bilinen kurum, Çekoslovak Federasyonu'nun yasama organı olarak şekillenmiştir. Çekoslovak Federasyonunun kurulmasından sonra 1968'de⁴⁰ Çek Ulusal Konseyi oluşturulmuştur. Bu Konsey, tek bir milletvekilinden oluşan seçim bölgelerinden dört yıllıkına seçilen toplam iki yüz milletvekilinden oluşmaktadır. 1990 ve 1992 yıllarında da seçimler sekiz seçim bölgesinde nispi temsil sistemine göre gerçekleştirilmiştir⁴¹.

Çekoslovakya'da 1946 yılından bu yana ilk serbest seçimler 1990 yılında gerçekleştirilmiştir⁴². Bu seçimler %5 barajlı nispi temsil sistemine göre yapılmıştır. Parlamentonun⁴³ görev süresi dört yıl olarak belirlenmiştir. Ancak ilk seçim dönemi, yeni federal ve cumhuriyetçi Anayasanın hazırlanmasına kadar iki yıl ile sınırlandırılmıştır⁴⁴. İlk ulusal seçimlerde seçimlere katılım oranı oldukça yüksek olmuştur. Nüfusun yaklaşık %96,7'si seçimlerde yarışan on altı siyasi parti için oy kullanmıştır. Çeşitli sağ siyasi gruplardan oluşan Vatandaş Forumu (OF), oyların yaklaşık %53'ünü alarak birinci olmuş, komünistler ise oyların %14'ünü alarak ikinci olmuştur⁴⁵.

³⁶ Çek Cumhuriyeti Anayasası İngilizce metni için bakınız, (<https://www.hrad.cz/en/czech-republic/constitution-of-the-cr> ET: 06.02.2025).

³⁷ HRABÁLEK, Martin / STRELKOV, Alexander: "The Czech Parliament and European Integration", (Ed.) HEFTLER, Claudia / NEUHOLD, Christine / ROZENBERG, Olivier / SMITH, Julie: *The Palgrave Handbook of National Parliaments and the European Union*, Palgrave Macmillan, London, 2015, s. 494.

³⁸ NOVOTNÝ, Lukáš: "Power Structure in Motion? Parliament, Government and the President in the Czech Republic", (Ed.) LORENZ, Astrid / FORMÁNKOVÁ, Hana: *Czech Democracy in Crisis*, Springer Nature, Cham, 2020, s. 112-113.

³⁹ NOVOTNÝ, s. 113.

⁴⁰ 1968 yılında 1948 Anayasası'nda gerçekleştirilen Anayasa değişikliği ile Çekoslovakya üniter devletten federal devlete dönüştürülmüştür. Bu değişiklikte birlikte iki kanatlı bir federal meclis yapısı oluşturulmuştur. Senato üyeleri nüfusun tamamına orantılı olarak seçilirken, Meclisin diğer kanadının temsilcileri ise yarısı Slovak topraklarından yarısı Çek topraklarından olacak şekilde seçilmiştir. STANGER, Alison K.: "Czechoslovakia's Dissolution as an Unintended Consequence of the Velvet Constitutional Revolution", *East European Constitutional Review*, 1996, Cilt 5, Sayı 4, s. 40.

⁴¹ LINEK Luka's / MANSFELDOVA, Zdenka: "The Parliament of the Czech Republic, 1993-2004", *The Journal of Legislative Studies*, 2007, Cilt 13, Sayı 1, s. 12-13.

⁴² BRUNCLÍK, Miloš / KUBÁT, Michal: "The Crisis of the Czech Politics 25 Years After the Velvet Revolution", *Księgarnia Akademicka Stable*, 2015, Cilt 23, Sayı 1, s. 165.

⁴³ Orta ve Doğu Avrupa'da komünizm sonrasında oluşturulan ilk parlamentolarda çoğunluk muhalif hareketlerin içinden çıkmıştır. Bazı parlamentolarda muhalifler ilk serbest seçimlerde çoğunluğu elde ederken, Bulgaristan gibi bazı parlamentolarda eski komünist partiler hâkim olmuştur. Muhalif hareketlerin galip geldiği parlamentolarda eski muhalifler komünist milletvekillerinin yerini aldığı için halkın gözünde meşruiyet kazanmışlardır. Çekoslovakya'da ise değişim süreci "Kadife Devrim"den sonra yuvarlak masa görüşmeleri sırasında giden komünist rejim ile muhalefet arasında yapılan anlaşmalar sonucunda değişim süreci ilk serbest seçimlerden önce gerçekleşmiştir. KOPECKY, s. 365.

⁴⁴ MULLER-ROMMEL, Ferdinand / MANSFELDOVA, Zdenka: "Czech Republic", (Ed.) BLONDEL, Jean / MÜLLER ROMMEL, Ferdinand: *Cabinets in Eastern Europe*, Palgrave Macmillan, Houndmills, 2001, s. 62.

⁴⁵ MULLER-ROMMEL / MANSFELDOVA, s. 62.

Günümüzde üniter bir devlet olan Çek Cumhuriyeti yasama organının adı “*Poslanecka*”dır. Yaklaşık on milyon nüfusa sahip olan Çek Cumhuriyeti’nde çift meclisli yapının birinci kanadını Temsilciler Meclisi oluşturmaktadır. Anayasa’nın 16. maddesine göre, Temsilciler Meclisi dört yıllığına seçilen iki yüz milletvekilinden oluşmaktadır. Anayasa’nın 19. maddesine göre Temsilciler Meclisi’ne seçilebilmek için Çek Cumhuriyeti vatandaşı olmanın yanı sıra oy kullanma hakkına sahip olma ve yirmi bir yaşını doldurmuş olma şartı aranmaktadır. Aynı anda meclisin her iki kanadının üyesi olmak mümkün değildir. Temsilciler Meclisi, seçimleri nispi temsil sistemine göre gerçekleştirilmektedir. Seçimin esasları gizli, eşit, genel ve doğrudan oy ilkelerine dayanmaktadır. Temsilciler Meclisi’nin yaklaşık %25’i kadınlardan oluşmaktadır ve yine bu kanadın yaklaşık %33’ü kırk beş yaş altıdır ve en son seçimler 2021 yılının Ekim ayında gerçekleştirilmiştir⁴⁶.

Anayasa’nın 16. maddesine göre çift meclisli yapının ikinci kanadını ise Senato oluşturmaktadır. Senato’nun seksen bir üyesi bulunmaktadır. Senato üyeleri altı yıllığına seçilmektedir fakat her iki yılda bir Senato üyelerinin üçte birinin seçimleri yenilenmektedir. Senatör olabilmek için vatandaşlık ve oy kullanma hakkına sahip olma şartlarının yanında Temsilciler Meclisi üyeliğine göre daha yüksek olan kırk yaşın doldurulması gerekmektedir. Temsilciler Meclisi seçimlerinin aksine Senato üyeleri dar bölgeyi çoğunluk sistemine göre belirlenmektedir. Seçimin esasları genel, eşit ve doğrudan oy ilkesine dayanmaktadır. Oy hakkı münhasıran Çek Cumhuriyeti vatandaşlarına tanınmıştır ve oy kullanabilmek için on sekiz yaş şartı aranmaktadır.

Senato halk arasında popüler bir konuma sahip değildir. Çünkü Senato’nun gereksiz olduğu düşünülmektedir. Bu durum Senato seçimlerine katılım oranının düşüklüğünden de anlaşılmaktadır. 1996 yılında ilk kez gerçekleştirilen Senato seçimlerinde⁴⁷ katılım oranı ilk turda %35, ikinci turda ise %30 civarında olmuştur. 1998 yılında ikinci kez gerçekleştirilen seçimlerde, seçmenlerin neredeyse %80’i sandığa gitmemiştir. Çek Cumhuriyeti’nde Sosyal Demokratlar anlaşılabilir bir şekilde Senato’nun kaldırılmasından yana tavır sergilerken, diğerleri ise bölgeler parlamentosunu ya da yerel yönetimler tarafından dolaylı seçimi savunmaktadırlar⁴⁸.

1 Ocak 1993 tarihinde Anayasa’nın yürürlüğe girmesinden sonra 1996 yılında ilk Senato seçimleri yapılmıştır. 18 Aralık 1996 tarihinde ise Waldstein Sarayı’nda ilk genel kurul gerçekleştirilmiştir⁴⁹.

2. Meclisin Görev ve Yetkileri

Çek Cumhuriyeti yasama organı asimetrik çift meclis özelliği göstermektedir. Zira Senato seçim kanunlarının ve anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların kabulü konusunda Temsilciler Meclisi ile eşit bir konuma sahip olmasına rağmen sıradan kanunların kabulü konusunda daha zayıftır. Senato’nun asimetrik niteliğinin bir başka görünümü ise hükümetin kuruluşunda Senato’nun hiçbir rolünün bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak Temsilciler Meclisi’nin aksine Senato’nun feshedilmesi mümkün değildir⁵⁰.

Hükümet yalnızca Temsilciler Meclisi’ne karşı sorumludur. Çek Cumhuriyeti Anayasası’nda Senato’nun konumu Temsilciler Meclisi’ne göre daha zayıf durumdadır. Senato’nun bütçe kanunu ya da hükümetin kurulması konusunda herhangi bir rolü bulunmamaktadır. Bunların dışında Temsilciler Meclisi, Senato’nun kabul ettiği değişiklikleri ya da reddini geçersiz kılabilir. Senato’nun feshedilmesi

⁴⁶ INTER-PARLIAMENTARY UNION’ın internet sayfası (<https://www.ipu.org/parliament/CZ> ET: 06.02.2025).

⁴⁷ 1 Ocak 1993 tarihinde Çek Ulusal Konseyi’nin ismi değiştirilerek Temsilciler Meclisi’nin oluşturulmasına rağmen ve Anayasa’da geçici Senato kurulmasına ilişkin düzenleme bulunmasına rağmen Senato’nun 1996 yılına kadar oluşturulamamasının sebebi olarak Çekoslovakya’nın bölünmesinin yarattığı meşguliyet olduğu düşünülmektedir. Senato’nun oluşturulmadığı süre boyunca Senato’nun görevleri Temsilciler Meclisi tarafından yerine getirilmiş ve bu durum oldukça büyük bir iş yükü yaratmıştır. NOVOTNÝ, s. 113.

⁴⁸ DREXHAGE, Betty: *Bicameral Legislatures an International Comparison*, Ministry of the Interior and Kingdom Relations Directorate of Constitutional Affairs and Legislation, The Hague, 2015, s. 49

⁴⁹ (https://www.senat.cz/informace/pro_verejnost/infocentrum/infocentrum_informace_o_senatu-eng.php ET: 06.02.2025).

⁵⁰ LINEK / MANSFELDOVA, s. 12-13.

mümkün değildir ve bu da siyasi kriz dönemlerinde parlamento geleneklerinin belirli bir şekilde devam etmesini sağlamaktadır⁵¹.

Çek Cumhuriyeti Anayasası'na göre Anayasa'nın değiştirilmesi süreci ele alındığında basit bir Anayasa değişikliği ile büyük çaplı bir Anayasa değişikliği süreci arasında bir fark olmadığı görülmektedir. Anayasa tasarısı sıradan bir kanun tasarısı gibi, herhangi bir milletvekili veya milletvekili grubu, Senato, hükümet ve daha yüksek bir bölgesel özyönetim biriminin temsili konseyi tarafından sunulabilir. Anayasa'nın 41. maddesine göre tasarıların Temsilciler Meclisi'ne sunulması gerekir. Meclisin görev ve yetkileri bağlamında bu durum Meclisin, Temsilciler Meclisi kanadının daha ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunun göstergesidir. Anayasa tasarısının Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmemesi halinde, kanunlaştırma sürecinin Senato'da devam etmesi mümkün değildir. Ancak bunun dışında Anayasa Değişikliği tasarılarına ilişkin olarak Senato'nun konumu yaklaşık olarak Temsilciler Meclisi ile eşittir. Anayasa tasarısı Temsilciler Meclisi'ne sunulduktan sonra hükümet bu konuda görüş bildirme hakkına sahiptir. Anayasa'nın 39. maddesine göre, Anayasa tasarılarının Temsilciler Meclisi'nin beşte üç çoğunluğuyla kabul edilmesi gerekir, bu sayı da 200 milletvekilinden 120'sinin Anayasa tasarısına kabul oyu vermesi anlamına gelmektedir. Tasarı Temsilciler Meclisi'nde kabul edildikten sonra gecikmeksizin Senato'ya gönderilmektedir. Senato'da tasarının kabulü için tüm Senatörlerin beşte üçü tarafından kabul edilmesi gerekmektedir⁵². Anayasa değişikliklerinin kabul yeter sayısı bakımından Meclisin her iki kanadı için de aynı oranda çoğunluğa ulaşılması aranmaktadır.

Tasarı, Senato'da gerekli çoğunluğun desteğini alamazsa, yasama süreci sona erer. Anayasa, Anayasa tasarılarının Meclisin her iki kanadı tarafından da onaylanması gerektiğini öngördüğü için, Temsilciler Meclisi olağan kanun tasarılarında olduğu gibi Senato'dan daha fazla oy kullanamaz. Ayrıca Senato, olağan yasa tasarıları için geçerli olan, tasarının Temsilciler Meclisi'nden alınmasından itibaren otuz günlük süre sınırına bağlı değildir⁵³. Anayasa değişiklikleri konusunda Senato'da yeterli çoğunluğa ulaşamaması halinde yasama sürecinin sona ermesi, Senato'nun Anayasa değişiklikleri konusunda mutlak veto oyuncusu konumunda olduğunun göstergesidir.

Temsilciler Meclisi'nde olağan bir kanunun kabul edilebilmesi için toplantıya katılanların salt çoğunluğunun oyuna ihtiyaç duyulmaktadır. Anayasa'nın 39. maddesine göre Meclis'in her iki kanadının da toplantı yeter sayısı, üye tamsayılarının üçte biridir. Anayasa'nın 45. maddesinde Temsilciler Meclisi'nde kabul edilen olağan kanunların gecikmeksizin Senato'ya sunulması düzenlenmiştir. Devamındaki 46. maddede ise Senato'nun kendisine sunulan kanun tasarılarını görüşüp, sunulduğu tarihten itibaren otuz gün içinde işlem yapması gerektiği düzenlenmiştir. Buna göre, Senato, kanun tasarılarını kabul etme, reddetme, değişiklik önerileriyle birlikte Temsilciler Meclisi'ne iade etme veya tasarıyı ele alamayacağına yönelik niyetini bildirme yetkisine sahiptir.

Anayasa'nın 47. maddesine göre Senato'nun olağan bir kanun tasarısını reddetmesi halinde, tasarı Temsilciler Meclisi'nde tekrar oylanmakta ve Temsilciler Meclisi'nin üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile kabul edilebilmektedir. Senato'nun tasarıyı değişiklik önerileriyle birlikte iade etmesi halinde ise tasarı, Temsilciler Meclisi'nin oylarıyla kabul edilir. Ancak Temsilciler Meclisi tasarının Senato'nun değişiklik yapmış olduğu halini kabul etmezse Senato'ya sunduğu ilk versiyonunu oylar. Bu oylama sonucunda Temsilciler Meclisi'nin üye tamsayısının salt çoğunluğuna ulaşılması halinde tasarı kabul edilmiş olur. Temsilciler Meclisi'nin reddedilen ya da kendisine geri gönderilen kanun tasarılarının görüşülmesi sırasında değişiklik teklifinde bulunması mümkün değildir. Temsilciler Mec-

⁵¹ HRABÁLEK / STRELKOV, s. 495.

⁵² KINDLOVÁ, Miluše: "Formal and Informal Constitutional Amendment in the Czech Republic", *The Lawyer Quarterly*, 2018, Cilt 8, Sayı 4, s. 515.

⁵³ Tartışılmış olan bu konuda Anayasa Mahkemesi'nin de içtihadı bulunmaktadır. Anayasa'nın 40. maddesinde düzenlenmiş olan ve her iki meclisin de onayını gerektiren kanun tasarılarında süre sınırının Senato'yu bağlamadığı konusunda içtihadı bulunmaktadır. KINDLOVÁ, s. 516.

lisi'nin, Senato tarafından reddedilen ya da değiştirilerek geri gönderilen kanun tasarılarını üye tamsayısının salt çoğunluğu ile kabul edebilmesi, asimetrik çift meclis sistemine sahip olduğunun göstergeleri arasında yer almaktadır.

Senato göreve başladığı tarihten itibaren ilk sekiz yılında, 1996 ile 2004 yılları arasında, yaklaşık bin yüz elli kanun tasarısından kırk dördünü reddetmiş ve iki yüz yedisinde ise değişiklik yapmıştır. İki yüz yedi değişiklik önerisinden yüz otuz ikisi Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Altmış bir konuda da Temsilciler Meclisi'nin metni kabul edilirken, on dört tasarı kabul edilmemiştir. Çek Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği üyeliğinden sonra Lizbon Antlaşması'nın Senato tarafından onaylanması zorunlu olmasına rağmen, Senato antlaşmanın onay sürecini uzun süre geciktirmiştir⁵⁴.

Anayasa'nın 50. maddesine göre Anayasa değişikliği hakkındaki kanunlar dışında cumhurbaşkanının kendisine gelen bir kanunu, gelişinden itibaren on beş gün içinde gerekçesini açıklayarak geri gönderme yetkisi bulunmaktadır. Geri gönderilen kanunlar Temsilciler Meclisi'nde yeniden oylanır ve bunlar üzerinde değişiklik önerisinde bulunulması mümkün değildir. Temsilciler Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğu ile kanunun aynen kabul edilmesi mümkündür. Aksi takdirde kanun kabul edilmemiş sayılır.

Anayasa'nın 42. maddesine göre bütçe ve kesin hesap kanunu tasarıları hükümet tarafından sunulmaktadır. Bu tasarıların görüşmeleri için yapılan toplantı halka açıktır ve yalnızca Temsilciler Meclisi bu kanunların kabulü konusunda karar alabilmektedir. Görüldüğü gibi bütçe ve kesin hesap kanunlarının kabulü konusunda Senato'nun herhangi bir yetkisinin olmaması sebebiyle Meclisin her iki kanadının sahip olduğu yetkiler konusunda bir farklılık ortaya çıkmaktadır.

Temsilciler Meclisi'nin, Senato'nun aksine, hükümetin kurulmasında rolü bulunduğu gibi hükümete güvensizlik oyu vererek kabinenin görevini sonlandırabilir. Ayrıca Anayasa devlet başkanına hükümetin kurulması denemesinin üç kez başarısızlığa uğraması halinde ya da hükümetin sunduğu bir kanun tasarısının kabul edilmemesi halinde Temsilciler Meclisi'ni feshetme yetkisi bulunmaktadır⁵⁵.

Temsilciler Meclisi ve Senato'nun görev ve yetkileri değerlendirildiğinde yasama yetkisi, hükümetin kuruluşu ve düşürülmesi gibi konular ile bütçe ve kesin hesap kanunun kabulü bağlamında üniter bir devlet olmasına rağmen çift meclis sistemini benimsemiş olan Çek Cumhuriyeti Meclisinin Temsilciler Meclisi kanadının Senato'ya göre daha üstün bir konuma sahip olduğu görülmektedir.

B. Yürütme Organı

Parlamenter hükümet sisteminde ve yarı başkanlık sisteminde yürütme organı çift başlıdır. Yürütme organının bir tarafında devlet başkanı yer alırken, diğer tarafında başbakan başkanlığında bakanlar kurulu yer alır. Çek Cumhuriyeti'nde, yürütme organı çift başlıdır ve bir tarafta devlet başkanı yer alırken diğer tarafta da bakanlar kurulu yer alır.

1. Cumhurbaşkanı

a. Seçimi

Çek Cumhuriyeti'nde, 2013 yılı öncesinde cumhurbaşkanlığı seçimleri, meclisin her iki kanadı tarafından yapılmaktaydı. 2008 yılında, dolaylı olarak ve her iki meclisin ortak oturumuyla gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında yaşananlar, cumhurbaşkanı seçim yönteminin değiştirilmesine neden olmuştur⁵⁶. Çünkü bu seçimler sırasında, siyasi baskı, rüşvet ve şantaj gibi iddialar ortaya atılmış ve bu iddialar, meclisin her iki kanadının üyelerini de rahatsız etmiştir. Bu dönemdeki kamuoyu

⁵⁴ DREXHAGE, s. 49.

⁵⁵ LINEK / MANSFELDOVA, s. 14.

⁵⁶ GRINC, Jan: "Constitutional Stability and Dynamics in the Czech Republic", *International Comparative Jurisprudence*, 2019, Cilt 5, Sayı 1, s. 24.

yoklamaları da vatandaşların cumhurbaşkanlarını doğrudan seçmek⁵⁷ istedikleri yönünde olmuştur. 2012 yılında gerçekleşen⁵⁸ anayasa değişikliğinin amacı, cumhurbaşkanının mevcut anayasal yetkilerine dokunmadan sadece cumhurbaşkanının seçim yöntemini değiştirmek olmuştur. Zira meclisteki tartışmalar sırasında anayasa değişikliğinin amacının, parlamenter sistemden yarı-başkanlık sistemine geçmek olmadığı defalarca dile getirilmiştir⁵⁹.

Çek Cumhuriyeti Anayasası'nın 54. maddesinde cumhurbaşkanının devletin başı olduğu ve doğrudan halk tarafından seçileceği belirtilmiştir. Yapılacak olan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde gizli, genel, eşit ve doğrudan oy ilkesi hakimdir.

2012 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği öncesinde cumhurbaşkanı, Meclis'in her iki kanadının da yer aldığı birleşik oturumunda seçilmekteydi. Seçimin ilk turunda her iki kanadın da üye tamsayısının salt çoğunluğu aranmaktaydı. Anayasa'nın değişiklik öncesi 58. maddesine göre, ilk turda bu sayıya kimsenin ulaşamaması halinde on dört gün içinde ikinci tur oylamanın yapılması düzenlenmiştir. İkinci tur oylamada oylamaya katılanların salt çoğunluğu aranmaktaydı. İkinci tur oylamada da cumhurbaşkanının seçilememesi halinde on dört gün sonra üçüncü tur oylama yapılmaktaydı. Üçüncü turda da cumhurbaşkanının seçilememesi durumunda seçimlerin yeniliyordu⁶⁰.

Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yönündeki değişikliği takiben, Anayasa'nın 56. maddesine göre, ilk turda geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday cumhurbaşkanı seçilir. Hiçbir aday ilk turda bu çoğunluğa ulaşamamışsa, ilk oylamadan on dört gün sonra ikinci tur oylama yapılır. Bu oylamaya ilk turda en çok oy alan iki aday katılabilir. Adayların eşit oy alması halinde, en yüksek oy oranına sahip olan tüm adaylar ikinci tura katılır. Eğer en yüksek oy alan aday sayısı ikiden azsa, ikinci en yüksek oyu alan adaylar da ikinci tura dahil edilir. İkinci turda en yüksek oyu alan aday cumhurbaşkanı seçilir. İkinci turda birden fazla aday en yüksek oy alırsa cumhurbaşkanının seçilmesi mümkün değildir. Bu durumda seçimlerden on gün sonra yeni bir seçim yapılır.

Seçimin ikinci turuna geçen adayın cumhurbaşkanlığı seçilme yeterliliği ortadan kalkarsa veya Cumhurbaşkanlığı adaylığından vazgeçerse, birinci turda bir sonraki en yüksek oy alan aday ikinci tura katılır. Eğer ikinci tura sadece bir aday bile kalsa, ikinci seçim turu yapılır.

Anayasa'nın 56. maddesinde kimlerin cumhurbaşkanı adayı gösterme yetkisine sahip olduğu da düzenlenmiştir. Buna göre, oy kullanma hakkına sahip en az elli bin Çek Cumhuriyeti vatandaşı imza toplamak suretiyle, Temsilciler Meclisi üyesi olan en az yirmi milletvekili veya en az on senatör bir kimseyi cumhurbaşkanı adayı gösterilebilir.

Anayasa'da senatör olma yeterliliğine sahip olan bir kimsenin cumhurbaşkanı olabileceği düzenlenmiştir. Buna göre kırk yaşını doldurmuş her Çek Cumhuriyeti vatandaşı cumhurbaşkanı adayı gösterilebilir. Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıl olup, aynı kişi en fazla iki kez cumhurbaşkanı seçilebilir. Senato başkanı, halk tarafından seçilen cumhurbaşkanına her iki meclisin ortak toplantısında yemin ettirir. Anayasa'da, ayrıca yemin etmeyi reddeden ya da çekinceli yemin eden cumhurbaşkanının seçilmemiş sayılacağı hüküm altına alınmıştır.

⁵⁷ Cumhurbaşkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi aslında Çekoslovakya'da komünizm sonrası yeni demokratik rejimin siyasi tartışmalarında da yer bulmuştur. Ancak bu dönemdeki taleplerin temel dayanağı sistem odaklı olmayıp taktiksel nitelikte olmuştur. Bu doğrultuda 1989 Aralık ayında komünistler tarafından cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi önerilmiştir. Bu önerideki amaç ise devlet başkanının halk tarafından seçilmesi yoluyla kendi adaylarının cumhurbaşkanı olmasını sağlamaktır. Çünkü dönemin öne çıkan liderlerinden Vaclav Havel kırsal kesimde tanınmamaktadır ve komünistler bu dönemde şanslarının oldukça yüksek olacağını düşünmüşlerdir. Ancak bu girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. GÉRYK, Jan / HALAMKA, Tomáš: "Direct Presidential Election in the Czech Republic: The Rise of Tribunes?", *Acta Politica*, 2023, Cilt 15, Sayı 3, s. 5.

⁵⁸ Söz konusu Anayasa değişikliği yaklaşık yüz yıllık bir gelenek olan cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçilmesi yönündeki geleneği bozmuştur. CZYNIIEWSKI, Marcin: "Dispute over the Powers of the President of the Czech Republic", *Polish Political Science Yearbook*, 2021, Cilt 50, Sayı 4, s. 83.

⁵⁹ GRINC, s. 24.

⁶⁰ NOVOTNÝ, s. 113.

b. Yetkileri

Çalışmanın başında da ifade edildiği gibi, 1993 yılında yürürlüğe giren Çek Cumhuriyeti Anayasası'na göre parlamenter sistemin saf halini ifade eden bir hükümet modeli kurgulanmıştır. Zira anayasal yapıya bakıldığında, çift başlı bir yürütme organı, yasamanın içinden çıkan ve yasama organına karşı sorumlu olan bir hükümet, yetkisiz ve sorumsuz parlamento tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı bulunmaktadır. Ancak, 2012 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanı halk tarafından seçilir hale gelmekle birlikte cumhurbaşkanının sahip olduğu anayasal yetkilerde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır⁶¹.

Çift başlı yürütme organına sahip olan Çek Cumhuriyeti'nde, cumhurbaşkanının Anayasa'nın 62. maddesinde sayılan görevleri arasında başbakanı ve bakanları atamak yer almaktadır. Cumhurbaşkanının başbakanı ve bakanları atama yetkisinin yanında, bakanları başbakanın teklifi üzerine görevden alma ve istifalarını kabul etme yetkisi de bulunmaktadır.

Çek Cumhuriyeti Anayasası'na göre cumhurbaşkanının bir diğer görevi, Temsilciler Meclisi'ni toplantıya çağırma ve feshetme yetkisine de sahiptir. Ancak, Anayasa'nın 62. maddesinde sahip olduğu yetkiler arasında sayılan fesih yetkisini kullanabilmesi belli koşullara bağlanmıştır. Bu koşullar ise Anayasa'nın 35. maddesinde sayılmıştır. Buna göre;

- Başbakanı Temsilciler Meclisi başkanının önerisi üzerine cumhurbaşkanı tarafından atanan yeni kurulmuş hükümet hakkında Temsilciler Meclisi'nin güvenoyu vermemesi halinde,
- Temsilciler Meclisi milletvekillerinin daha önce güvenoyu alan bir hükümetin tasarısı hakkında üç ay içinde karar verememesi halinde,
- Temsilciler Meclisi'nin bir oturumunun cevaz verileden daha uzun bir süre ertelenmesi halinde,
- Temsilciler Meclisi oturumunun üç aydan fazla bir süre boyunca ertelenmediği halde ve defalarca bu süre boyunca toplantıya çağırıldığı halde toplantı yeter sayısına ulaşamazsa,
- Temsilciler Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu tarafından teklif edilmesi halinde cumhurbaşkanı Temsilciler Meclisi'ni feshedebilir.

Cumhurbaşkanının Anayasa'da ifade edilen bir başka görevi, istifasını kabul ettiği ya da azlettiği bir hükümeti geçici olarak yenisi kuruluncaya kadar görevlendirir.

Anayasa'nın 62. maddesinde aynı zamanda cumhurbaşkanının önemli atama yetkilerine de yer verilmiştir. Bunlar yetkiler arasında, Anayasa Mahkemesi yargıçlarını, başkanını ve başkan yardımcılarını atamak ve Yüksek Mahkeme başkanını ve yardımcılarını atamak yer almaktadır. Yüksek Denetleme Kurumu'nun başkanını ve yardımcısını atamak ve Çek Ulusal Bankası Bankacılık Konseyi üyelerini atamak da cumhurbaşkanının atama yetkileri arasında bulunmaktadır. Cumhurbaşkanının sahip olduğu bu atama yetkileri değerlendirildiğinde, siyasi sorumluluğu bulunmayan cumhurbaşkanının tek başına kullanabileceği ve oldukça önemli siyasi sonuçları olabilecek atama yetkilerine sahip olması oldukça dikkat çekicidir⁶².

Cumhurbaşkanının af yetkisi de önemli anayasal yetkileri arasında yer almaktadır. Cumhurbaşkanı, mahkemeler tarafından verilen cezaları affetme ve hafifletme ve adli sicil kaydının silinmesine karar verme yetkilerine sahiptir.

Cumhurbaşkanının sahip olduğu önemli yetkilerden biri de anayasa değişikliğine ilişkin kanunlar dışında kalan kanunları geri gönderme yetkisidir. Anayasa'nın 50. maddesine göre cumhurbaşkanı, bu

⁶¹ Cumhurbaşkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi tartışmaları yapılırken, cumhurbaşkanının sahip olduğu anayasal yetkileri arttırmak yönünde bir girişim olmamış hatta yetkilerinin azaltılması gündeme getirilmiştir. CZYINIEWSKI, s. 83.

⁶² BİNGÖL SCHRIJER, Bilge: "Parlamenter Sistemin Hassas Dengesi: Çek Cumhuriyeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, Cilt 7, Sayı 13, s. 250.

yetkiyi kanunun kendisine gelişinden itibaren on beş gün içinde ve gerekçesini de açıklamak kaydıyla kullanabilir. Geri gönderme üzerine Temsilciler Meclisi'nde kanun tekrar oylanır. Temsilciler Meclisi'nin geri gönderilen kanunu üye tamsayısının salt çoğunluğu ile kabul etmesi halinde kanun yayımlanır, aksi halde kabul edilmemiş sayılır.

Ayrıca, cumhurbaşkanının veto yetkisinin güçleştirici bir nitelikte olduğu görülmektedir. Çünkü olağan kanunların Temsilciler Meclisi'nde kabul edilebilmesi için toplantıya katılanların salt çoğunluğunun kabul oyu yeterli olmasına rağmen, cumhurbaşkanı tarafından geri gönderilen kanunun aynen kabulü için Temsilciler Meclisi'nin üye tamsayısının salt çoğunluğu aranmaktadır⁶³. Çek Cumhuriyeti cumhurbaşkanının sahip olduğu geri gönderme yetkisini en önemli yasama yetkisi olarak nitelendirmek mümkündür. Kanunları geri gönderme yetkisinin yanında cumhurbaşkanının kullanabileceği bir diğer önemli yetki de Anayasa Mahkemesine iptal davası açma yetkisidir. Cumhurbaşkanının ayrıca Meclisin her iki kanadının da toplantılarına katılması mümkündür⁶⁴.

Cumhurbaşkanının yukarıda sayılan ve tek başına kullanabileceği yetkilerinin yanında Anayasa'nın 63. maddesinde düzenleme altına alınan ve başbakan ile ilgili bakanın karşı imzası ile kullanabileceği yetkileri de bulunmaktadır. Bunlar; devleti dışarıda temsil etmek, uluslararası anlaşmaları müzakere edip onaylamak, uluslararası anlaşmaların müzakeresini hükümete veya hükümetin rızası dahilinde üyelerine devretmek, silahlı kuvvetlerin başkomutanı olmak, diplomatik misyon başkanlarını kabul etmek, diplomatik misyon şeflerini elçi olarak göndermek ve geri çağırarak, Temsilciler Meclisi ve Senato için seçim çağrısı yapmak, generalleri görevlendirmek ve terfi ettirmek, başka bir organa görev vermediği sürece devlet nişanı vermek ve ödüllendirmek, hakimleri atamak, bir ceza davasının açılmamasını veya açılmışsa durdurulmasını emretmek ve af çıkarmak şeklindedir.

Siyasi sorumluluğu bulunmayan cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu, yalnızca vatana ihanetten ve anayasayı veya anayasal düzenin herhangi bir unsurunu ağır ihlalden dolayı işletilebilmektedir. Anayasa'nın 65. maddesine göre Senato, Temsilciler Meclisi'nin onayı ile cumhurbaşkanının söz konusu fiilleri işlediği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir. Bu fiillerden vatana ihanet, cumhurbaşkanının Cumhuriyetin egemenliğine, bütünlüğüne ve demokratik düzene karşı yönelttiği her türlü eylemi olarak ifade edilmiştir. Cumhurbaşkanının başka herhangi bir suçtan dolayı herhangi bir anayasal organ tarafından suçlanması ya da görevden alınması mümkün değildir⁶⁵. Anayasa Mahkemesi yapılan yargılama sonucunda cumhurbaşkanının görevine son verip, seçilme yeterliliğini kaybettiğine karar verebilir. Cumhurbaşkanının söz konusu suçları işlediği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi tarafından yargılanabilmesi için Temsilciler Meclisi'nin ve Senato'nun beşte üç çoğunluğunun kabul oyu gerekir.

c. Çek Cumhuriyeti Siyasetinde Cumhurbaşkanının Rolü

Kadife Devrimi döneminde ve sonrasında cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine yönelik taleplerle karşılaşmıştır. Ancak, 2012 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği sonrasında cumhurbaşkanının yetkilerine dokunmaksızın cumhurbaşkanı halk tarafından seçilir hale gelmiştir. Anayasa değişikliği öncesinde yapılan anketler doğrultusunda halkın taleplerinin bu yönde olduğu anlaşılmakla birlikte, 2008 yılında her iki meclisin ortak oturumunda gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşananların da bu değişiklikte etkisi büyüktür. Bu seçimde cumhurbaşkanının seçimine ilişkin oylamanın gizli oylama yerine açık oylama şeklinde yapılması, Temsilciler Meclisi

⁶³ Benzer bir durum 6771 sayılı kanunla 2017 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği sonrasında Türkiye'de yaşanmıştır. Söz konusu Anayasa değişikliği öncesinde geri gönderilen bir kanunun kabulü için toplantıya katılanların salt çoğunluğu yeterli olmasına rağmen, değişiklik sonrasında cumhurbaşkanı tarafından geri gönderilen bir kanunun aynen kabul edilebilmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun (301 milletvekili) kabul oyuna ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece cumhurbaşkanının geri gönderme yetkisi geciktirici olmaktan çıkıp güçleştirici geri gönderme yetkisine dönüşmüştür. ORMANOĞLU DURANLIOĞLU, Hatice Derya: "Devlet Başkanının Kanunları Geri Gönderme Yetkisi ve Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Yetkinin Değişen Niteliği", *Adalet Dergisi*, 2024, Sayı 73, s. 419-420.

⁶⁴ BRUNCLÍK Miloš / KUBÁT Michal: *Semi-presidentialism, Parliamentarism and Presidents Presidential Politics in Central Europe*, Routledge, New York, 2019, s. 57-58.

⁶⁵ NOVOTNY, s. 119.

ve Senato tarafından kararlaştırılmıştır. Bu seçimler sırasında rüşvet ve şantaj söylemleri oldukça artmış, kamuoyunda ve medyada cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yönünde çağrılar yoğunlaşmıştır⁶⁶.

Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilir hale gelmesine ilişkin değişiklik, cumhurbaşkanının yetkilerinden ziyade seçim şekline odaklanmış ve cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılması konusunda da bir uzlaşmaya varılamamıştır. Her ne kadar cumhurbaşkanı halk tarafından seçilir hale gelse de cumhurbaşkanının halen siyasi sorumluluğu bulunmamakta ve sahip olduğu yetkiler de zayıf kalmaktadır⁶⁷.

2012 Anayasa değişikliği öncesinde Çek Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanı her ne kadar meclis tarafından seçilse de hükümet sistemini parlamenter sistemin saf hali olarak nitelendirebileceğimiz bu dönemde, her zaman önemli bir role sahip olmuştur. İlk kez Çekoslovak cumhurbaşkanı olan T. G. Masaryk ve halefi Edward Beneš ile başlayan güçlü cumhurbaşkanları geleneği, komünist dönemde de devam etmiştir. Kadife Devrim sırasında da Vaclav Havel, aslında başbakan değil cumhurbaşkanı olmak istemiştir. Bu dönemde protestocular Havel'in başkanlık ofisinde olması için sloganlar atmışlardır⁶⁸. Bütün bu açıklamalar doğrultusunda, Çek Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanının, ister halk tarafından seçilsin, isterse Meclis tarafından seçilsin ve anayasal yetkileri ne kadar dar kapsamlı olursa olsun, halkın gözünde törensel bir konuma sahip olmadığı görülmektedir.

Çek Cumhuriyeti siyasal tarihi ele alındığında, Meclis tarafından da seçilmiş olsalar, doğrudan doğruya halk tarafından da seçilmiş olsalar, cumhurbaşkanlarının, sahip oldukları yetkileri yoğun bir şekilde ve gerçek anlamda kullandıkları görülmektedir. Cumhurbaşkanlarının bu yöndeki tavırları, cumhurbaşkanının yetkilerinin ve rolünün tartışılmasına neden olmuştur. Hatta, 1992 yılında kabul edilen Anayasa'da, cumhurbaşkanının yasama inisiyatifi hakkının elinden alınmasının nedenlerinden biri, Cumhurbaşkanı Vaclav Havel'in bu hakkı kullanmaktan mutluluk duyması olmuştur⁶⁹.

Daha önce parlamento tarafından seçildiği için dolaylı olarak meşruiyet sahibi olan cumhurbaşkanı, halk tarafından seçilmeye başlanınca doğrudan meşruiyete sahip olmuştur. Böylece, parlamento ile birlikte çifte meşruiyet durumu gündeme gelmiş ve halkın gözünde de cumhurbaşkanının gücünde bir artış yaşanmıştır. 2013 yılında Çek Cumhuriyeti tarihinde ilk kez doğrudan doğruya cumhurbaşkanı seçilen Miloš Zeman, bu gücün farkında olduğunu her zaman hissettirmiş ve doğrudan meşruiyete sahip olduğunu hatırlatmıştır⁷⁰. Cumhurbaşkanlığı makamının doğrudan meşruiyetle donatılması, cumhurbaşkanı karşısında zaten zayıf olan ve görev süreleri de kısa olan başbakanın konumunu daha da zayıflatmıştır. Zira 1993 yılından itibaren görev süresinin sonuna kadar gelebilen iki başbakan olmuştur. Söz konusu başbakanlar, Václav Klaus ve Miloš Zeman'dır⁷¹.

2. Bakanlar Kurulu

Çift başlı yürütmenin ikinci kanadı olan bakanlar kurulunun (hükümet) icracı kanadı başbakan olduğu halde hükümet, cumhurbaşkanının ve Temsilciler Meclisi'nin onayı ile kurulur. Anayasa'nın 68. maddesinde hükümet, yürütme erkinin en yüksek organı olarak belirtilmiştir. Hükümet; başbakan,

⁶⁶ GÉRYK / HALAMKA, s. 5-6.

⁶⁷ GÉRYK / HALAMKA, s. 5-6.

⁶⁸ Tarih boyunca Çek Cumhurbaşkanları, Çek başbakanlarına göre daha tanınır olmuşlardır. DRAHOKOUPIL, Štěpán: *Reflections on the Current Political Crisis in the Czech Republic: The Introduction of Direct Presidential Elections and the Operation of a Semi-Presidential System*, 2013, (<https://cz.boell.org/en/2014/07/02/reflections-current-political-crisis-czech-republic-introduction-direct-presidential> ET: 01.05.2025).

⁶⁹ 2003 yılında Vaclav Havel döneminin sona ermesinden sonra cumhurbaşkanlığı makamının sahibi olan Vaclav Klaus, Havel'i çokça eleştirmesine rağmen cumhurbaşkanının yetkilerinde bir sınırlandırmaya gitmemiş aksine yetkilerini arttırmıştır. Devlet başkanlığı makamından merkezi bir güç yaratmaya çalışan Klaus ikinci dönemini tamamlarken vatana ihanet suçlamasıyla Anayasa Mahkemesine gönderilmiştir. CZYINIEWSKI, s. 84.

⁷⁰ DRAHOKOUPIL.

⁷¹ DRAHOKOUPIL.

başbakan yardımcılarını ve bakanlardan oluşur. Cumhurbaşkanı, başbakanı ve başbakanın önerisi⁷² üzerine bakanları atar.

Hükümetin kurulmasından itibaren otuz gün içinde Temsilciler Meclisi'nden güvenoyu istenir. Bir hükümetin güvenoyu almış sayılması için Temsilciler Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun güven yönünde oyuna ihtiyaç vardır. Temsilciler Meclisi'nden güvenoyu isteyen hükümet, Temsilciler Meclisi'ne karşı sorumludur. Yeni kurulan hükümetin güvenoyu alamaması halinde, cumhurbaşkanının başbakanı ve başbakanın önerisi üzerine yeni bakanları ataması gerekir ve Temsilciler Meclisi'nden güvenoyu istemi işlemleri tekrarlanır. İkinci kez kurulan hükümetin de Temsilciler Meclisi'nden güvenoyu alamaması halinde cumhurbaşkanı, Temsilciler Meclisi başkanının önerisi üzerine başbakanı atar. Anayasa'nın 71. maddesine göre hükümetin Temsilciler Meclisi'nden görev sırasında güvenoyu talep etmesi de mümkündür. Anayasa'nın 69. maddesine göre cumhurbaşkanı hükümet üyelerine yemin ettirir.

Hükümet bir organ olarak hareket eder ve hükümetin karar alabilmesi için tüm üyelerinin salt çoğunluğuna ihtiyaç duyulur. Bu nedenle başbakanın, bakanlıkların işleyişine resmi olarak müdahalesi mümkün değildir⁷³. Başbakan, hükümetin faaliyetlerini düzenler, toplantılarına başkanlık eder ve kanunlarla kendisine verilen diğer görevleri yerine getirir. Yürütmenin bir kanadı olan hükümetin Temsilciler Meclisi'ne olan bağımlılığı nedeniyle ve aynı zamanda başbakanın da bakanlar karşısındaki zayıf konumu nedeniyle hükümetin gücü ve istikrarı zarar görmektedir. Bunun yanında Temsilciler Meclisi'nin seçimlerinde nispi temsil sisteminin uygulanması, büyük partilerin lehine bir durum yaratmaktadır. Cumhurbaşkanının anayasal yetkilerinde artış olmamakla birlikte halk tarafından seçilen ve aktivist⁷⁴ tutum sergileyen cumhurbaşkanlarının varlığı aslında yürütme organını zayıflatmaktadır⁷⁵.

Çek Cumhuriyeti hükümet sisteminde, hükümet üyelerinin siyasi sorumluluğu bulunduğu için, Anayasa'nın 72. maddesine göre, Temsilciler Meclisi hükümete karşı güvensizlik kararı alabilir. En az elli milletvekili tarafından yazılı olarak sunulan güvensizlik önergesi, Temsilciler Meclisi'nde görüşülür. Hükümetin düşürülebilmesi için tüm milletvekillerinin salt çoğunluğunun oyuna ihtiyaç duyulmaktadır.

Başbakan'ın ya da hükümetin diğer üyelerinin istifa etmesi mümkün ise de başbakan istifasını cumhurbaşkanına sunarken bakanlar istifalarını başbakan aracılığıyla cumhurbaşkanına sunar.

III. YASAMA VE YÜRÜTME ORGANLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER BAĞLAMINDA ÇEK CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİNİN NİTELENDİRİLMESİ

Bu çalışmada, oldukça geniş bir kavram olan kuvvetler ayrılığı ve hükümet sistemlerinin sınıflandırılmasına ilişkin tüm ayrıntılara değinmeksizin yalnızca yarı-başkanlık sistemi ele alınacaktır. Zira Çek Cumhuriyeti hükümet sisteminde 2012 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği sonrasında bir kırılma yaşanmıştır. Bu değişiklik, cumhurbaşkanının mevcut anayasal yetkilerine dokunulmaksızın cumhurbaşkanı doğrudan doğruya halk tarafından seçilir hale gelmiştir.

⁷² Çek Cumhurbaşkanları başbakanın münhasır yetkisinde olmasına rağmen hükümetin kuruluşu sırasında bakanların seçimine de müdahale bulunmuşlardır. Bu konuda ilk çatışma 2001 yılında yaşanmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Vaclav Havel, Başbakan Miloš Zeman hükümetinde Miroslav Gregř'in başbakan yardımcısı olarak atanmasını birkaç hafta kabul etmemiştir. 2005 yılında ise Cumhurbaşkanı Klaus, Jiri Paroubek hükümetinde David Rath'ı Sağlık Bakanı olarak atamayı reddetmiştir. Cumhurbaşkanının red gerekçesi ise Rath'ın Tabipler Odası Başkanı olmasının çıkar çatışmasına sebep olabilecek olmasıdır. Başbakan bu krizi Rath'ı bakan yardımcısı olarak atamakla aşmaya çalışmıştır, ardından da Rath Tabipler Odasındaki görevinden ayrılmıştır. CZYNIĘWSKI, s. 86.

⁷³ NOVOTNÝ, s. 117.

⁷⁴ Devlet başkanlarının aktivist tutum sergilemesi genellikle Amerikan başkanlığı bağlamında kullanılmaktadır ve veto yetkisi, kararnameler veya diğer resmi yetkilerin ve atama yetkilerinin kullanımına ilişkin olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu aktivist tutum başkanlık yetkilerinin geniş kullanımına dair de kullanılmaktadır. Özellikle parlamenter ve yarı-başkanlık sistemlerinde ise devlet başkanının takdir yetkilerinin yoğun kullanımı veya başkanların politika üzerinde nüfuz kullanması olarak ifade edilmektedir. Devlet başkanlarının yasa işlerine veya hükümet oluşumuna müdahale ile demokrasi dışı yollarla başkanların güç biriktirmesi de aktivist davranış örneği oluşturmaktadır, KÖKER, Philipp: *Presidential Activism and Veto Power in Central and Eastern Europe*, Palgrave Macmillan, Cham, 2017, s. 5.

⁷⁵ BRUNCLÍK / KUBÁT, s. 174.

Bu nedenle de değişiklik sonrasında Çek Cumhuriyeti'nin hükümet sisteminin nitelendirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

A. Yarı-Başkanlık Sisteminin Kavramsal Çerçevesi

Yarı-başkanlık sistemi kavramı ilk kez *Le Monde* gazetesinin kurucusu olan *Hubert Beuve-Mery* tarafından kullanılmıştır. Kavram, ilk kez 1959 yılında kullanıldıktan sonra 1970 yılına gelindiğinde *Maurice Duverger* tarafından sistematik bir çerçevede açıklanmış ve zaman içinde *Duverger* kavrama ilişkin nihai tanımlama yapmıştır⁷⁶. *Duverger*'in yarı-başkanlık sistemi olarak ifade ettiği kavram, *Shugart* ve *Carey* tarafından başbakancı-başkanlık⁷⁷ sistemi olarak ifade edilmiş ve aynı zamanda bu sistemler ne ara model ne de dönüşümlü model olarak nitelendirilmiştir⁷⁸. 2005 yılında ise *Shugart*, *Duverger*'in yarı-başkanlık tanımından yola çıkarak, bir hükümet sisteminin yarı-başkanlık sistemi olarak nitelendirilebilmesi için halk tarafından seçilen ve güçlü anayasal yetkileri olan bir başkan ve meclisin güvenine dayanan başbakan başkanlığındaki hükümetin bulunması gerektiğine dikkat çekmiştir⁷⁹. *Duverger*'in yarı-başkanlık sisteminden hareketle yapılan tanımlamada *Shugart* iki alt türe yer vermiştir. Bunlardan biri başbakancı-başkanlık, diğeri ise başkancı parlamenter sistemdir. *Shugart*, çalışmasında hükümetin kuruluşu, devamlılığı, azli ile hesap verilebilirliği noktasında önemli değerlendirmeler yapmıştır⁸⁰. *Shugart*'ın başbakancı başkanlık sistemi (*premier presidential*) olarak ifade ettiği alt türde cumhurbaşkanının başbakanı hükümeti kurmakla görevlendirmek suretiyle hükümetin kuruluşunda rolü bulunmakla birlikte hükümetin azli noktasında herhangi bir rolü bulunmamaktadır. Zira hükümet yasama organının çoğunluğunun iradesiyle düşürülebilmektedir. Böylece yarı-başkanlık sistemlerinde bir temsilciyi seçen organ ile onu görevden alan organın aynı olmadığı görülebilmektedir. Cumhurbaşkanının ve yasama çoğunluğunun aynı siyasi görüşten olması ve cumhurbaşkanının partisinin fiili başkanı olması halinde, Fransa örneğinde olduğu gibi, başkan sistemde baskın bir role sahip olabilmektedir ve böylece de sistem başkanlık sistemi gibi işleyebilmektedir⁸¹. Çek Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanının hükümeti azil yetkisinin olmadığı⁸² düşünüldüğünde *Shugart*'ın yarı başkanlık tiplemesinde başbakancı başkanlık sistemine dahil olduğu söylenebilir.

Shugart tarafından başkancı parlamenter sistem (*president parliamentary*) olarak ifade edilen alt türde ise hükümet hem devlet başkanına hem de yasama çoğunluğuna karşı sorumludur. Devlet başkanının hükümeti belirleme konusundaki rolüne hükümeti görevden alma rolü de eklenmiştir. Hükümet hem başkana hem de yasama organına hesap vermek zorundadır, Weimar Cumhuriyeti bu türün tipik örneğini oluşturmaktadır⁸³.

Yarı-başkanlık sistemi Batı Avrupa'da doğmuştur. Birinci Dünya savaşının bitiminden itibaren 1919'da önce Finlandiya ve Almanya'da, 1929 yılında bir süre Avusturya'da ve ardından İzlanda'da yarı-başkanlık sistemi benimsenmiştir. Fransa'da ise V. Cumhuriyet döneminde 1962 yılında gerçek-

⁷⁶ ELGIE, Robert: "The Politics of Semi Presidentialism", (Ed.) ELGIE, Robert: *Semi-Presidentialism in Europe*, Oxford University Press, New York, 2004 (The Politics of Semi-Presidentialism), s. 1.

⁷⁷ Gözler, sistemin "yarı-parlamenter" olarak ifade edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. GÖZLER, Kemal: *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 14. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2022, s. 241.

⁷⁸ SHUGART, Matthew Soberg / CAREY, M. John: *Presidents and Assemblies Constitutional Design and Electoral Dynamics*, Cambridge University Press, Melbourne, 1992, s. 22; Shugart ve Carey'nin başbakancı-başkanlık olarak nitelendirdiği sistemde ilk aranan ölçüt, yürütme organının başının halk tarafından seçilmesidir. Başbakancı-başkanlık sisteminde başkan mutlaka yürütmenin başı olmak zorunda olmayıp, hükümetin başı olan başbakan ile var olmalıdır. İkinci ölçüt ise başkanın bazı siyasi yetkilerinin olmasıdır. Bu yetkileri başkanlık sisteminden ayıran özellik ise başkanın mutlaka yasama yetkisinin olmasının gerekmemesidir. Veto ya da tek taraflı kararname çıkarma yetkisi gibi yetkilerin varlığı, başkanın, meclisin güvenine sahip olduğu sürece var olabilecek hükümet ile çatışmasına sebep olabilir. Başbakancı-başkanlık sisteminin benimsendiği ülkelerde başkanın meclisi feshetme yetkisi de bulunmaktadır. SHUGART / CAREY, s. 24.

⁷⁹ SHUGART, Matthew Soberg: "Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns", *French Politics*, 2005, Sayı 3, s. 324.

⁸⁰ YÜCEL, Bülent: *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, s. 70.

⁸¹ SHUGART, s. 333-334.

⁸² BİNGÖL SCHRIJER, s. 251.

⁸³ SHUGART, s. 334, 340.

leştirilen değişiklik⁸⁴ ile yarı-başkanlık sistemine geçilirken, Portekiz’de Salazar diktatörlüğünden sonra 1976 Anayasası ile yarı-başkanlık sisteminin benimsendiği görülmektedir⁸⁵. Yarı-başkanlık sistemi Batı Avrupa’da doğmuş ancak 1990-1991 yılları arasında demokratikleşme dalgasıyla⁸⁶ gelişme kaydetmiştir. Bu dönemde pek çok ülke fark edilir bir şekilde yarı-başkanlık sistemini benimsemiştir⁸⁷.

Yarı-başkanlık sistemi, *Duverger* tarafından genel oyla seçilen⁸⁸ ve güçlü anayasal yetkileri olan cumhurbaşkanının⁸⁹ yasama organının güvenine dayanan ve yasama organına karşı sorumlu olan bir hükümetle var olduğu bir sistem olarak tanımlanmış ve bu tanımlamada 1958-1962 yılları arasında kurulan Fransız siyasi sistemi ele alınmıştır⁹⁰. *Duverger*, çalışmasında, yarı başkanlık sisteminin temel özelliklerini saptadıktan sonra bu özelliklerin ülkelerin anayasalarına göre belirlendiğini vurgulamıştır. *Duverger*’in bu vurgusunu da *Uluşahin* anlamlandırmaya çalışmıştır. Çünkü bir hükümet sistemi nitelendirmesi yapılırken, seçim sistemi ve parti sistemi gibi pek çok değişkenin de ele alınması gerekir. *Duverger*’in yaptığı bu açıklama doğrultusunda *Uluşahin*, hükümet sistemi belirlenirken anayasa kuralları dışında ülkenin dinamikleri doğrultusunda uygulamaya bakılarak da hükümet sisteminin tanımının yapılabileceği sonucuna ulaşmıştır⁹¹.

Robert Elgie’ye göre ise yarı-başkanlık sistemini tanımlarken iki ölçütün bulunması, sistemi yarı başkanlık olarak nitelendirmek için yeterlidir. Bu iki ölçüt, yürütme organının, doğrudan doğruya halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanından ve yasama organına karşı sorumlu olan bir başbakanından oluşmasıdır⁹². *Elgie*’nin yaptığı tanıma göre, sistemin yarı-başkanlık olarak adlandırılabilmesi için cumhurbaşkanının güçlü anayasal yetkilerinin bulunmasına ihtiyaç duyulmamaktadır.

Giovanni Sartori tarafından da bir yarı-başkanlık tanımlaması yapılmıştır. Sartori’ye göre bir siyasi sistem aşağıda yer alan koşulları taşıyorsa yarı-başkanlık olarak nitelendirilir⁹³:

- Cumhurbaşkanı, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak belirli bir görev süresi için halk tarafından seçilmelidir.

⁸⁴ Fransa’da V. Cumhuriyet Anayasası’nda gerçekleştirilen bu değişiklik sonrasında ortaya çıkan hükümet sistemine ilişkin tartışmalar devam etmiştir. Bu tartışmaların temelinde yarı-başkanlık sisteminin parlamenter sistem ve başkanlık sisteminin özelliklerini taşıyor olmasıdır. ANAYURT, Ömer: *Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar)*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 484.

⁸⁵ TEZİÇ, Erdoğan: *Anayasa Hukuku*, 23. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2019, s. 541-542.

⁸⁶ Aslında yarı-başkanlık sisteminin farklı ülkelerde kabul edilmesinin anayasacılık dalgalarına bağlı olarak gerçekleştiğinin söylenmesi mümkündür. Bu bağlamda demokratikleşme dalgalarının ilkinde, Birinci Dünya savaşı ertesinde yalnızca Almanya, Avusturya ve Finlandiya’da benimsenirken, İkinci Dünya savaşı sonrasında ikinci demokratikleşme dalgasıyla birlikte Fransa’da benimsenmiştir. Üçüncü demokratikleşme dalgası sonrasında ise Portekiz’de yarı başkanlık sistemi kabul edilmiştir. Doğu Bloğunun dağılmasından sonra ise pek çok ülkede yarı-başkanlık sistemine yer verilmiştir. KANADOĞLU, Osman Korkut / DUYGUN, Ahmet Mert: *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 343.

⁸⁷ ELGIE, Robert: “Varieties of Semi-Presidentialism and Their Impact on Nascent Democracies”, *Taiwan Journal of Democracy*, 2007, Cilt 3, Sayı 2 (Varieties of Semi-Presidentialism), s. 54.

⁸⁸ Yarı-başkanlık sisteminde doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi cumhurbaşkanına sağladığı çifte meşruiyet nedeniyle güç kazandırmaktadır. FENDOĞLU, Hasan Tahsin: *Anayasa Hukuku*, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 590.

⁸⁹ Cumhurbaşkanının halk tarafından seçiliyor olması ve güçlü anayasal yetkilerinin bulunması Özbudun tarafından da zorunlu unsurlar olarak ifade edilmiştir. Yalnızca cumhurbaşkanının halk tarafından seçiliyor olması sistemin yarı başkanlık olarak nitelendirilmesi için yeterli değildir. ÖZBUDUN, Ergun: *Türk Anayasa Hukuku*, 25. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2025, s. 432.

⁹⁰ DUVERGER, Maurice: “A New Political System Model: Semi-Presidential Government”, *European Journal of Political Research*, 1980, Cilt 8, Sayı 2, s. 165. Duverger tarafından yapılan bu çalışma yarı-başkanlık sistemine ilişkin olarak İngilizce kaleme alınmıştır. ELGIE, *The Politics of Semi Presidentialism*, s. 2.

⁹¹ ULUŞAHİN, Nur: “Demokratik Siyasal Rejimlerin Sınıflandırılmasında Farklı Bir Yaklaşım: ‘Yarı-Başkanlık’tan ‘İki Başlı Yürütme Yapılanması’na”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2003, Cilt 52, Sayı 2, s. 210.

⁹² ELGIE, *Varieties of Semi-Presidentialism*, s. 53; Lijphart’a göre ise cumhurbaşkanları halk tarafından seçiliyor olmasına rağmen güçlü anayasal yetkileri bulunmuyorsa sistem parlamenter sistem ekseninde şekillenmektedir. LIJPHART, Arendt: *Çağdaş Demokrasiler- Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, (Çev.) ÖZBUDUN, Ergun / ONULDURAN, Ersin: Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 80; Elgie cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi halinde artık parlamenter sistemden bahsedilemeyeceğini ifade etmektedir ve buradan da parlamenter hükümet sistemlerinde doğrudan demokratik meşruiyete sahip tek bir organın olduğu sonucu çıkmaktadır. ÖZSOY, Şule: *Başkanlı Parlamenter Sistem - Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçildiği Parlamenter Hükümet Modeli ve Türkiye İçin Tavsiye Edilebilirliği*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 57.

⁹³ SARTORI, Giovanni: *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği-Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, (Çev.) ÖZBUDUN, Ergun, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997, s. 173-174.

- Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisini bir başbakanla paylaşır. Çift başlı yürütme yapısı mevcuttur.
- Cumhurbaşkanı, parlamentodan bağımsızdır ancak tek başına veya doğrudan doğruya hükümet etme yetkisine sahip değildir. Bu nedenle, iradesini hükümet aracılığıyla açıklar.
- Başbakan ve kabinesi, cumhurbaşkanından bağımsızdır ve parlamentonun güvenoyuna dayanmaktadır.
- Çift başlı yürütme organı içinde yer alan farklı dengeler, yürütmenin farklı birimlerine özerklik imkânı tanır.

Sartori'nin tanımından yola çıkarsak cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, çift başlı yürütme ve yürütme yetkisinin bir başbakanla paylaşılması, cumhurbaşkanının parlamentodan bağımsızlığı, başbakan ve hükümetin cumhurbaşkanından bağımsız olmakla birlikte yasama çoğunluğunun güvenine dayanması bakımından yarı-başkanlık sistemi özelliği gösterse de yürütmenin farklı birimlerinin özerkliği bağlamında cumhurbaşkanının anayasal yetkilerinde parlamenter sistemi aşan bir güçlendirme yaşanmadığından Sartori tarafından sayılan beş kriterin tümünü sağlayamaması nedeniyle Çek Cumhuriyeti hükümet sistemi yarı-başkanlık sistemi olarak nitelendirilemeyecektir.

Yarı-başkanlık sistemine ilişkin farklı tanımlamalara yer verdikten sonra, sistemin çeşitli avantaj ve dezavantajlarından bahsetmek gerekir. Çift başlı yürütme, birbirine rakip olan siyasiler arasında güç paylaşımına imkân sağlayabilir. Zira bir taraf cumhurbaşkanlığını elinde bulundururken, diğer taraf başbakanlığı elde etmiş olabilir. Böylece farklı siyasi güçler sistemi destekleme şansı elde edebilir. Yarı-başkanlık sisteminin bir başka avantajı ise, parlamentonun parçalı görünümü nedeniyle istikrarsız hükümetlerle karşılaşılrsa bile cumhurbaşkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesinin, sisteme istikrar ve meşruiyet kazandırabilecek olmasıdır⁹⁴.

Yarı-başkanlık sisteminin avantajları olduğu gibi dezavantajları da bulunmaktadır. İlk olarak, cumhurbaşkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi, iktidarın kişiselleşmesine neden olabilir. Hatta iktidarın kişiselleşmesi nedeniyle cumhurbaşkanının kendisini hukukun üstünlüğüne bağlı hissetmemesi gibi bir durumla karşılaşılmasına da sebep olabilir⁹⁵. İktidarın kişiselleşmesi durumu ile özellikle yasama organının çoğunluğunun lideri olan bir cumhurbaşkanının varlığı halinde daha yüksek ihtimalle karşılaşılabilir. Yarı-başkanlık sisteminin bir başka dezavantajı, birbirinden ayrı dünya görüşüne sahip olan cumhurbaşkanı ile yasama çoğunluğunun, aynı dönemde görevde olmalarından kaynaklı olarak birlikte yaşama zorunluluğunun (*cohabitation*) doğmasıdır. Cumhurbaşkanı ve yasama çoğunluğunun desteğine sahip olan başbakan arasında anlaşmazlığın meydana gelmesi halinde sistemde kilitlenmeler yaşanabilir. Ancak cumhurbaşkanı ile parlamento çoğunluğunun aynı siyasi görüşten olması halinde kriz yaşanması söz konusu olmayacak ve uyum içinde çalışılabilecektir. Fransa'da bu durumun iki kez yaşanması üzerine anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının görev süresi ile yasama organının görev süresi beş yıl olacak şekilde eşitlenmiştir⁹⁶.

B. 2012 Yılında Gerçekleştirilen Anayasa Değişikliği Sonrası Çek Cumhuriyeti Hükümet Sisteminde Yaşanan Kırılma

2012 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği sonrasında *Robert Elgie* yarı-başkanlık sistemi-ne ilişkin web sayfasında Çek Cumhuriyeti'nin hükümet sistemini yarı-başkanlık sistemi olarak sınıf-

⁹⁴ ELGIE, *Varieties of Semi-Presidentialism*, s. 55.

⁹⁵ ELGIE, *Varieties of Semi-Presidentialism*, s. 56.

⁹⁶ AKTAŞ, Murat: "Yarı- Başkanlık Sistemi: Fransa Modeli ve Türkiye", (Ed.) AKTAŞ, Murat / COŞKUN, Bayram: *Başkanlık Sistemi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2015, s. 140-141; Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği ve özellikle de parti sisteminin parçalı olduğu hükümet sistemlerinde yasama organının ve cumhurbaşkanının seçimlerinin eş zamanlı olarak yapılması bir siyasi mühendislik aracı olarak kullanılmaktadır. ANAYURT, s. 487; Cumhurbaşkanının yasama organında da çoğunluğu elde etmesini amaçlayan seçim döngüsü (*electoral cycle*) formülü konusunda ayrıntılı bir inceleme için bkz. SHUGART, Matthew: "The Electoral Cycle and Institutional Sources of Divided Presidential Government", *The American Political Science Review*, 1995, Cilt 89, Sayı 2, s. 327 vd.

landırmıştır⁹⁷. Orta Avrupa ülkelerindeki siyasi rejimleri sınıflandırırken *Elgie* tarafından yapılan tanımlamayı tercih eden ve post-Duvergerci olarak adlandırılan yazarlar Çek Cumhuriyeti gibi pek çok Avrupa ülkesini yarı-başkanlık sistemi olarak nitelendirirken, yarı-başkanlık sistemini başkanın sahip olduğu anayasal yetkiler üzerinden tanımlayan yazarlar ise Orta Avrupa rejimlerini parlamenter rejim olarak sınıflandırmaktadırlar⁹⁸.

Yüzen oyların çok fazla olduğu ve siyasi partilerin konsolide olmadığı bir ülkede yarı-başkanlık sisteminin tercih edilme olasılığı yüksektir. Halk tarafından seçilen cumhurbaşkanı ve parlamentonun eş zamanlı olmayan seçim döngüleri iki erk arasında çatışma riskini artırmaktadır. Diğerine göre daha yakın tarihte seçim sınavından geçen yürütme kanadı, yakın tarihli meşruiyet sebebiyle daha fazla anayasal yetki talep edebilmektedir⁹⁹. Bunun somut örneği Çek Cumhuriyeti'nde 2013 yılında ilk kez doğrudan doğruya halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı Miloš Zeman döneminde yaşanmıştır. Zeman, hemen sağcı bir koalisyon hükümetiyle çatışmaya girmiştir. Bu nedenle hükümet, Temsilciler Meclisi ile cumhurbaşkanı arasında kalmış ve yaşanan krizlerin sebebi, yalnızca hükümet istikrarsızlığından değil hükümetin ve başbakanın anayasal olarak zayıflığından kaynaklanmıştır¹⁰⁰. Miloš Zeman döneminde bir başka anayasal kriz de Haziran 2013'te yaşanmıştır. Bu tarihte Peter Necas hükümeti aniden istifa etmiştir. Birkaç görüşmenin ardından cumhurbaşkanı, hükümeti kurma görevini parlamento içinden bir milletvekili yerine daha önce sosyal demokrat hükümetlerde bakanlık yapmış bir ekonomiste, Jiri Rusnok'a vereceğini açıklamıştır. Oysa bu dönemde daha önce iktidarda olan parti, başka iki parti ile koalisyon hükümeti kurabilecek durumdaydı ve halihazırda başbakan adayları da belli olmasına rağmen cumhurbaşkanı parlamento dışından bir kişiyi hükümet kurmak için düşünmüştür. Muhalefette bulunan partiler de bu duruma karşı çıktığı için cumhurbaşkanının söz konusu fikri, neredeyse Temsilciler Meclisi'nin tamamının karşısında yer almıştır¹⁰¹. Rusnok hükümeti, farklı çevreler tarafından hep Cumhurbaşkanı Zeman'ın hükümeti olarak görülmüştür. Bu hükümetin kurulması, cumhurbaşkanının parlamentoya karşı kendi konumunu güçlendirme ve yürütme erkine boyun eğdirme çabası olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu girişim, halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanının görev süresinin ilk aylarında gerçekleşmesi bakımından anayasal organlar arasındaki ilişkinin biçimleniş bağlamında oldukça önem arz etmektedir¹⁰². Her ne kadar cumhurbaşkanının başbakan olarak kimi atayacağına ilişkin bir sınırlandırma Anayasa'da olmasa da tartışmanın temeli "anayasal teamül" ve parlamenter demokrasinin mantığına dayandırılmıştır. Zeman, anayasal teamül argümanına şiddetle karşı çıkmış, bu durumun ancak teamül olabileceğini ifade ettikten sonra cumhurbaşkanının Anayasa'yı değiştiremeyeceğini fakat Anayasa'da yer almayan teamülleri değiştirme gücünün olduğunu söylemiştir¹⁰³.

Yukarıda, Çek Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanının, yürütmenin diğer kanadı olan siyaseten sorumlu ve siyasi iktidarı kullanan başbakan başkanlığındaki bakanlar kurulunun ve parlamentonun yetkilerine değinilmiş ve cumhurbaşkanının güçlü anayasal yetkilere sahip olduğu görülmüştür. Zira cumhurbaşkanının başbakanı ve başbakanın önerisi üzerine bakanları atama, belli koşulların gerçekleşmesi halinde parlamentoyu feshetme ve kanunları geri gönderme yetkileriyle birlikte atama yetkisi de bulunmaktadır. Söz konusu anayasal yetkiler ifade edilirken, Çek Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçildiği dönemde dahi Cumhurbaşkanı'nın sahip oldukları anayasal yetkilerin sınırlarını zorlayan davranışlar sergilediği ve halk tarafından cumhurbaşkanına yüklenen anlamın parlamenter sistemdeki sembolik yetkilere sahip ve hâkim pozisyonunda yer alan cumhurbaşkanından oldukça büyük olduğu

⁹⁷ ELGIE, Robert: *Up-to-Date List of Semi-Presidential Countries with Dates*, 2018 (<http://www.semipresidentialism.com/up-to-date-list-of-semi-presidential-countries-with-dates/>, ET: 05.05.2025).

⁹⁸ BRUNCLÍK, Miloš / KUBÁT, Michal: "Contradictory Approaches: Discussing Semi-Presidentialism in Central Europe", *Annals of the University of Bucharest, Political Science Series*, 2016, s. 71.

⁹⁹ BRUNCLÍK / KUBÁT, s. 175.

¹⁰⁰ BRUNCLÍK / KUBÁT, s. 175.

¹⁰¹ CZYINIEWSKI, s. 86.

¹⁰² CZYINIEWSKI, s. 86.

¹⁰³ CZYINIEWSKI, s. 87.

görülmektedir. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmeye başlanmasıyla birlikte de Cumhurbaşkanlarının anayasal konumlarını güçlendirme eğilimleri göze çarpmıştır.

Duverger'in yarı-başkanlık sistemi yaklaşımına göre Çek Cumhuriyeti'nde 2012 yılında gerçekleştirilen anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının mevcut anayasal yetkilerinde bir artış yaşanmadığı için Cumhurbaşkanının güçlü ve fazla anayasal yetkilere sahip olma kriterini taşımadığından ülkenin hükümet sistemi yarı-başkanlık sistemi olarak nitelendirilemeyecektir. *Duverger*'in yarı başkanlık sistemi yaklaşımındaki cumhurbaşkanının güçlü anayasal yetkilerinin bulunması ölçütünü bir kenara bırakan *Elgie*'nin yaklaşımından hareket ettiğimizde, pek çok Doğu Bloku ülkesinde olduğu gibi Çek Cumhuriyeti'nin de yarı-başkanlık sistemini benimsediği rahatlıkla söylenebilecektir.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı 2012 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği sonrasında Çek Cumhuriyeti hükümet sistemini incelemektir. Çek Cumhuriyeti hükümet sistemi incelenirken, ülkenin tarihsel geçmişine ve anayasal yapısına yer verilmiştir. Çek Cumhuriyeti, Çekoslovakya'nın 1993 yılında barışçıl bir şekilde ikiye ayrılmasının ardından kurulmuştur. Yeni kurulan bu devletin anayasasıyla hükümet sistemi olarak parlamenter sistem benimsenmiştir. Çünkü 1993 yılında yürürlüğe giren Anayasa'ya göre çift başlı bir yürütme organı öngörülmüştür. Yürütme organının bir tarafında meclisin her iki kanadının ortak oturumunda seçilen ve siyasi sorumluluğu bulunmayan bir cumhurbaşkanı bulunurken, diğer tarafında ise yasama organının içinden çıkan ve yasama organına karşı sorumlu olan bir hükümet yer almaktadır. Bu haliyle ülkenin hükümet modeli parlamenter sistemin saf haline oldukça yakındır.

Ülkenin parlamenter yapısında bir kırılma yaratan 2012 yılındaki anayasa değişikliği her ne kadar cumhurbaşkanının anayasal yetkilerinin genişlemesini içermese de cumhurbaşkanının, halkın desteğini alarak sahip olduğu demokratik meşruiyet nedeniyle siyasi etkisinin kayda değer seviyede arttırmasına neden olmuştur, böylece yürütmenin iki aktörünün güç dengelerinde bir değişim yaşanmıştır.

Çalışmada yer verildiği üzere, Çek Cumhuriyeti tarihinde cumhurbaşkanları parlamento tarafından seçildikleri dönemde de sembolik bir pozisyondan çok daha etkili bir görünümde olmuştur. Cumhurbaşkanlarının güçlü bir figür haline gelmesi özellikle Vaclav Havel'in karizmatik liderliğinde doruk noktasına ulaşmış ve Havel'den sonra da devam etmiştir. Özellikle Zeman döneminde anayasal teamüllerin zorlandığı örnekler görülmüştür.

Çek Cumhuriyeti'nde hükümetin kurulması sırasında cumhurbaşkanının aktivist davranışlar sergilemesi, parlamentonun iradesine rağmen hareket etmesi ve yaşanan siyasi kriz dönemlerinde sistemde belirleyici aktör konumunda olması yürütme organının yapısında başbakan ve cumhurbaşkanı arasındaki dengenin bozulmasına sebep olmuştur. Söz konusu gelişmeler, hükümet sisteminin işleyişinde yalnızca anayasada düzenlenen yasama ve yürütme ilişkilerinin belirleyici olmadığını aynı zamanda uygulamanın ve siyasi kültürün de etkin bir rolünün olduğunu göstermektedir.

Çek Cumhuriyeti hükümet sistemi analiz edilirken *Duverger*, *Sartori* ve *Elgie* gibi siyaset bilimcilerin yarı-başkanlık sistemine ilişkin tanımlamalarından yararlanılmıştır. *Elgie*'nin tanımına göre doğrudan doğruya halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı ile yasama organına karşı sorumlu bir başbakan, sistemin yarı başkanlık olarak tanımlanması için yeterli unsurlardır. Bu bağlamda, *Elgie*'nin yaptığı tanımlama ve hükümet sisteminin uygulamadaki görünümü göz önünde bulundurulduğunda, ülkenin hükümet sisteminin, yarı-başkanlık sistemine yakın olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Murat: “Yarı- Başkanlık Sistemi: Fransa Modeli ve Türkiye”, (Ed.) AKTAŞ, Murat / COŞKUN, Bayram: *Başkanlık Sistemi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2015, s. 119-152.
- ANAYURT, Ömer: *Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar)*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- ARSEL, İlhan: “Çift Meclis Sisteminin Memleketimizde Tatbiki Hususunda Kimi Düşünceler”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1954, Cilt 11, Sayı 3, s. 60-104.
- BEST, Antony / MAIOLO, Joseph A. / SCHULZE, Kristen E.: *Uluslararası Siyasi Tarih 20. Yüzyıl*, (Çev.) BELGE, Taciser Ulaş / KURT, Emel, Yayın Odası, İstanbul, 2008.
- BİNGÖL SCHRIJER, Bilge: “Parlamentar Sistem Hassas Dengesi: Çek Cumhuriyeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, Cilt 7, Sayı 13, s. 219-274.
- BLOOMFIELD, Jon: “‘Prag Baharı’ Bir Yeniden Değerlendirme”, (Çev.) YÜCEL, Can, *Birikim*, 1978, Sayı 42/43/44, s. 98-105.
- BRUNCLÍK, Miloš / KUBÁT, Michal: “Contradictory Approaches: Discussing Semi-Presidentialism in Central Europe”, *Annals of the University of Bucharest, Political Science Series*, 2016, s. 67-79.
- BRUNCLÍK, Miloš / KUBÁT, Michal: “The Crisis of the Czech Politics 25 Years After the Velvet Revolution”, *Księgarnia Akademicka Stable*, 2015, Cilt 23, Sayı 1, s. 163-180.
- BRUNCLÍK, Miloš / KUBÁT, Michal: *Semi-presidentialism, Parliamentarism and Presidents Presidential Politics in Central Europe*, Routledge, New York, 2019.
- BRUSIS, Martin: “Czechoslovakia: State Formation and Administrative-Territorial Organization”, (Ed.), FLO-RA, Peter / KRAUS, Franz / WALTON, Rick / CARAMANİ, Daniele / MARTI HENNEBERG, Jordi / SCHWEIKART, Jürgen: *European Regions: The Territorial Structure of Europe since 1870-2000*, Palgrave Macmillan, London, 2016, s. 1-10
- CZYINIEWSKI, Marcin: “Dispute over the Powers of the President of the Czech Republic”, *Polish Political Science Yearbook*, 2021, Cilt 50, Sayı 4, s. 81-94.
- ÇEKOSLOVAKYA BİLİMLER AKADEMİSİ TARİH KURUMU: *Kara Kitap Çekoslovakya*, (Çev.) ÖZBAKIR, Erdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.
- DRAHOKOUPIL, Štěpán: *Reflections on the Current Political Crisis in the Czech Republic: The Introduction of Direct Presidential Elections and the Operation of a Semi-Presidential System*, 2013 (<https://cz.boell.org/en/2014/07/02/reflections-current-political-crisis-czech-republic-introduction-direct-presidential>, ET: 01.05.2025).
- DREXHAGE, Betty: *Bicameral Legislatures an International Comparison*, Ministry of the Interior and Kingdom Relations Directorate of Constitutional Affairs and Legislation, The Hague, 2015.
- DRYZEK, John S. / HOLMES, Leslie T.: *Post Communist Democratization Political Discourses Across Thirteen Countries*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
- DUVERGER, Maurice: “A New Political System Model: Semi-Presidential Government”, *European Journal of Political Research*, 1980, Cilt 8, Sayı 2, s. 165-187.
- ELGIE, Robert: “The Politics of Semi Presidentialism”, (Ed.) ELGIE, Robert: *Semi-Presidentialism in Europe*, Oxford University Press, New York, 2004, s. 1-21.
- ELGIE, Robert: “Varieties of Semi-Presidentialism and Their Impact on Nascent Democracies”, *Taiwan Journal of Democracy*, 2007, Cilt 3, Sayı 2, s. 53-71.
- ELGIE, Robert: *Up-to-Date List of Semi-Presidential Countries with Dates*, 2018 (<http://www.semipresidentialism.com/up-to-date-list-of-semi-presidential-countries-with-dates/>, ET: 05.05.2025).
- EMBEL, Ersin: “Varşova Paktı”, *Güvenlik Yazıları Serisi*, 2019, No 9, s.1-8.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin: *Anayasa Hukuku*, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022.

- GÉRYK, Jan / HALAMKA, Tomáš: "Direct Presidential Election in the Czech Republic: The Rise of Tribunes?", *Acta Politologica*, 2023, Cilt 15, Sayı 3, s. 4-30.
- GÖNENÇ, Levent: *Prospects for Constitutionalism in Post-Communist Countries*, Kluwer Law International, The Hauge, 2002.
- GÖZLER, Kemal: *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 14. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2022.
- GRAUDY, Roger: *Prag 1968 Doğmayan Hürriyet*, (Çev.) BALTA, Adil, E Yayınları, İstanbul, 1968.
- GRINC, Jan: "Constitutional Stability and Dynamics in the Czech Republic", *International Comparative Jurisprudence*, 2019, Cilt 5, Sayı 1, s. 16-26.
- HRABÁLEK, Martin / STRELKOV, Alexander: "The Czech Parliament and European Integration", (Ed.) HEFFTLER, Claudia / NEUHOLD, Christine / ROZENBERG, Olivier / SMITH, Julie: *The Palgrave Handbook of National Parliaments and the European Union*, Palgrave Macmillan, London, 2015, s. 494-512.
- HUNTINGTON, Samuel: *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, (Çev.) TURHAN, Mehmet / SOYDEMİR, Y. Z. Cem, Okuyan Us Yayınları, İstanbul, 2004.
- HUNTINGTON, Samuel: *Üçüncü Dalga Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*, (Çev.) ÖZBUDUN, Ergun, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.
- KANADOĞLU, Osman Korkut / DUYGUN, Ahmet Mert: *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020.
- KINDLOVÁ, Miluše: "Formal and Informal Constitutional Amendment in the Czech Republic", *The Lawyer Quarterly*, 2018, Cilt 8, Sayı 4, s. 512-525.
- KOPECKY, Petr: "Parliaments in Central and Eastern Europe: Changing Legislative Institutions", *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 2005, Cilt 41, Sayı 2, s. 361-373.
- KOPECKY, Petr: "The Czech Republic: From the Burden of the Old Federal Constitution to the Constitutional Horse Trading among Political Parties", (Ed.) ZIELONKA, Jan: *Democratic Consolidation in Eastern Europe, Volume I Institutional Engineering*, Oxford University Press, New York, 2001, s. 319-346.
- KÖKER, Philipp: *Presidential Activism and Veto Power in Central and Eastern Europe*, Palgrave Macmillan, Cham, 2017.
- LIJPHART, Arend: "Democratization and Constitutional Choices in Czecho-Slovakia, Hungary, and Poland, 1989-1991", *Journal of Theoretical Politics*, 1992, Cilt 4, Sayı 2, s. 207-223.
- LIJPHART, Arend: *Çağdaş Demokrasiler- Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, (Çev.) ÖZBUDUN, Ergun / ONULDURAN, Ersin, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996.
- LINEK, Luka's / MANSFELDOVA, Zdenka, "The Parliament of the Czech Republic, 1993-2004", *The Journal of Legislative Studies*, 2007, Cilt 13, Sayı 1, s. 12-37.
- MULLER-ROMMEL, Ferdinand / MANSFELDOVA, Zdenka: "Czech Republic", (Ed.) BLONDEL, Jean / MÜLLER ROMMEL, Ferdinand: *Cabinets in Eastern Europe*, Palgrave Macmillan, Houndmills, 2001, s. 62-72.
- NOVOTNÝ, Lukáš: "Power Structure in Motion? Parliament, Government and the President in the Czech Republic", (Ed.) LORENZ, Astrid / FORMÁNKOVÁ, Hana: *Czech Democracy in Crisis*, Springer Nature, Cham, 2020.
- ORMANOĞLU DURANLIOĞLU, Hatice Derya: "Devlet Başkanının Kanunları Geri Gönderme Yetkisi ve Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Yetkinin Değişen Niteliği", *Adalet Dergisi*, 2024, Sayı 73, s. 403-424.
- ÖZBUDUN, Ergun: *Türk Anayasa Hukuku*, 25. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2025.
- ÖZSOY, Şule: *Başkanlı Parlamenter Sistem - Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçildiği Parlamenter Hükümet Modeli ve Türkiye İçin Tavsiye Edilebilirliği*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- PAZARCI, Hüseyin: *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005.
- SARTORİ, Giovanni: *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği-Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, (Çev.) ÖZBUDUN, Ergun, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997.

- SHUGART, Matthew Soberg / CAREY, M. John: *Presidents and Assemblies Constitutional Design and Electoral Dynamics*, Cambridge University Press, Melbourne, 1992.
- SHUGART, Matthew Soberg: "Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns", *French Politics*, 2005, Sayı 3, s. 323-351.
- SHUGART, Matthew: "The Electoral Cycle and Institutional Sources of Divided Presidential Government", *The American Political Science Review*, 1995, Cilt 89, Sayı 2, s. 327-343.
- STANGER, Alison K.: "Czechoslovakia's Dissolution as an Unintended Consequence of the Velvet Constitutional Revolution", *East European Constitutional Review*, 1996, Cilt 5, Sayı 4, s. 40-46.
- TEZİÇ, Erdoğan: *Anayasa Hukuku*, 23. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2019.
- TKACH, Peter: *The Velvet Revolution: A Case Study in Strategic Nonviolence*, 2014 (<http://commons.lib.jmu.edu/madrush/2014/RecentGlobal/1>, ET: 15.01.2025).
- TUNÇ, Hasan / TÜRKOĞLU, Kamile: "Doğu Bloku'nun Yıkılması Sonrasında (Post-Komünist) Devletlerde Anayasa Yapım Yöntemleri", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2007, Cilt 11, Sayı 1-2, s. 1133-1163.
- ULUŞAHİN, Nur: "Demokratik Siyasal Rejimlerin Sınıflandırılmasında Farklı Bir Yaklaşım: 'Yarı-Başkanlık'tan 'İki Başlı Yürütme Yapılanması'na", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2003, Cilt 52, Sayı 2, s. 199-233.
- USLU, Ateş: "Prag Darbesi'nden Prag Baharı'na: Çekoslovakya'nın 20 Yılı", *Devrimci Marksizm*, 2008, Sayı 6-7, s. 150-176.
- YILMAZ, Hakan: "Soğuk Savaş Dönemi'nde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Yayılmacılık Politikası: Afganistan Örneği", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2023, Cilt 13, Sayı 3, s. 3299-3316.
- YÜCEL, Bülent: *Parlamente Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009.